

OTDK-dolgozat

2025

**DEBRECENI EGYETEM
GAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR**

**EGYENLŐTLENSÉG EGY GLOBALIZÁLT VILÁGBAN A
MULTIKRÍZIS KORSZAKÁBAN: KÖZELEDÜNK VAGY
TÁVOLODUNK?**

**INEQUALITY IN A GLOBALIZED WORLD IN THE ERA OF
MULTICRISIS: ARE WE GETTING CLOSER OR FURTHER AWAY?**

Mező Dóra

Konzulens: Dr. Erdey László

Kézirat lezárásának dátuma: 2024. április 23.

Tartalomjegyzék

Bevezetés	1
1. Mi az a középosztály?	4
1.1. A középosztály életmódja	5
1.2. A középosztály, mint jövedelmi fogalom.....	6
2. A globalizáció és a jövedelemeloszlás	10
2.1. A globális munkapiaci trendek alakulása	11
2.1.1. <i>A mesterséges intelligencia hatása</i>	13
2.2. A globalizáció és az egyenlőtlen középosztályok	14
3. Globális középosztály alakulása régióként.....	16
3.1. Ázsia.....	16
3.2. Afrika.....	17
3.3. Latin-Amerika	18
3.4. Európa és Észak-Amerika	20
4. Multikrízis korszaka.....	22
4.1. A Covid-19 világjárvány és utóhatásai.....	22
4.1.1. <i>A járványkezelés egyenlőtlensége</i>	23
4.1.2. <i>A járványt követő gazdasági recesszió</i>	25
4.2. Klímaváltozás és migráció	25
4.2.1. <i>Klimaváltozás</i>	25
4.2.2. <i>Migráció</i>	27
4.3. Háborús konfliktusok	29
4.4. Politika és nemzetközi koordináció	30
5. Közeledünk vagy távolodunk egymástól?.....	32
Összefoglalás.....	35
Szakirodalmi jegyzék	38

Bevezetés

Az elmúlt évtizedek globális gazdasága javuló életszínvonalat jelentett emberek milliárdjainak. A nemzetgazdaságok, a termelés, és a nemzeti jövedelem is növekedett, a szegénységi küszöb alatt élők aránya pedig csökkent. Egyre elterjedtebbek az oltások, a fejlett kommunikációs technológiák, a tiszta ivóvíz, az iskolázottság, az információ. Kétségtelen a fejlődés, ami végbement a világban az elmúlt évszázad gyors globalizációjának eredményeképpen. Egyre több ember rendelkezik olyan erőforrásokkal és találkozik olyan lehetőségekkel, amikkel a felmenői nem – a gyors változás generációk között szemmel látható, tapasztalható. Az alacsony jövedelmű országokban új ipari szerkezetek jönnek létre, átalakulnak a hagyományos munkahelyek, megváltozik a munka jellege, valamint a munkáért járó jövedelem mértéke is. Nagyméretű fejlődés zajlik a világ gazdaságilag elmaradottabb országaiban – noha mértékben nem, de ütemben felülmúlva a fejlett országokat, és e gyors gazdasági növekedés arra engedhet következtetést, hogy a népességük is „felzárkózik” a magas jövedelmű országokéhoz. E megközelítés szerint a globalizációnak köszönhetően csak idő kérdése és hasonló életszínvonalon és körülmények között élnek majd a gazdaságilag elmaradottabb térségek lakói is, mint az megszokott a fejlett gazdaságokban. A kilátás optimista, azonban a gazdasági realitás egyelőre nem ez – noha az országok és régiók közti egyenlőtlenség mérséklődni is látszik, a népességre vonatkoztatva e megfigyelés már nem ennyire egyértelmű.

Országokon belül is nehéz meghatározni globálisan érvényes következtetést a társadalmi egyenlőtlenségre vonatkoztatva – számos országban a gazdasági fejlődés hatására az egyenlőtlenség nőtt, míg számos országban csökkent. Az eltérő hatás részben magyarázható az országok fejlettségével is (Kuznets, 1955), valamint természetesen a fennálló társadalmi struktúrával is. A fejlett gazdaságok esetében a gyors gazdasági növekedés a 20. század végén, illetve a 21. század elején jellemzően nagyobb egyenlőtlenséghez vezetett, míg a fejlődő gazdaságokban elsősorban csökkentek a fennálló jövedelmi különbségek, noha ellentétes irányú időszakok is előfordultak. A világon általánosságban a fejlett gazdaságokhoz hasonló tendenciák érvényesültek – az összjövedelem növekedésével jelentősen átalakult a jövedelem eloszlása a társadalmon belül – a leggazdagabbak még nagyobb részesedést szereztek, míg a legszegényebb társadalmi csoportok még kevesebből részesültek. Az egyenlőtlenség világviszonylatban azonban mégis csökkent az elmúlt évtizedekben – míg 1988-ban a világ Gini-index értéke 0,70 volt, addigra 2013-ra e érték 0,62-re csökkent. Bár e érték jelentősen magasabb, mint a legtöbb országra vonatkoztatott adat, a csökkenés mértéke – illetve a

csökkenés ténye maga rendkívül fontos a globális jövedelemelosztás vizsgálatában (Milanovic, 2020). A szélsőséges helyzetek változása – leggazdagabbak további gazdagodása, a legszegényebbek további szegényedése – mellett felhívja a figyelmet a közéjük eső társadalmi csoport jövedelmi körülményeire. E tág csoport – rugalmasan élve a kifejezéssel a középosztály, közepes jövedelműek csoportja – anyagi helyzetének átalakulása az elmúlt évtizedekben eredményezte a globálisan mért egyenlőtlenségek csökkenését. A globális közép prosperitása csökkentette az egyenlőtlenségeket – de a hosszútávú kilátások nem egyértelműek e tekintetben. Sokáig társadalmának méretéből fakadóan Kína volt a motorja az egyenlőbbé válás folyamatának, azonban napjainkra Kína már inkább számít fejlett gazdaságnak, mintsem fejlődőnek. A középosztályi réteg kiforrott, a társadalmi átalakulása a magas jövedelmű gazdaságokéhoz kezd hasonlítani – vagyis nem várható már sokáig, hogy folytatódjon az országon belüli egyenlőtlenség csökkenése. A tendenciát a Kínát követő nagy népességű országok alakíthatják ennek megfelelően, az egyenlőtlenségek csökkenéséhez azonban nélkülözhetetlen, hogy a gazdaságuk is megfelelően fejlődjön – a középső társadalmi rétegek megerősítésével, a szegénység visszaszorításával járjon. Indiai és az afrikai régió van előtérben tehát a világ egészére vonatkozó egyenlőtlenségi helyzet alakításában – ha a gazdasági növekedésük az országon belüli egyenlőtlenség növekedésével jár majd együtt, az hatással lesz a globális értékekre egyaránt (Milanovic, 2020).

Az egyenlőtlenség márpedig fontos szempont a gazdaságok számára. Noha számos szakmai megközelítés létezik, egyre erősebb konszenzus van kialakulóban afelől, hogy a túl magas jövedelmi egyenlőtlenség hátráltatja a gazdasági növekedést. A kérdés társadalmi-politikai dimenzióin felül a magas egyenlőtlenség nem megfelelő humántőke-fejlesztéssel jár együtt, korlátozza az egyének gazdaság szempontjából produktív tevékenységeit, illetve elkerülhető gazdasági terhet helyez a kormányzatokra a társadalmi következmények kezelésére, mely források alternatív felhasználásával a gazdaság közvetlenül serkenthető lenne. A túl magas jövedelmi különbségek gátjai ezáltal a fenntartható gazdasági növekedésnek, a kezelésüknek pedig fontos szerepet kell játszania a leginkább érintett országok vezetésében – az intézkedés fontosságát támasztja alá az ENSZ is, mely a 2030-ig teljesítendő Fenntartható Fejlődési Céljai közé sorolta az egyenlőtlenségek csökkentését is (United Nations, 2023).

Az egyenlőtlenség vizsgálatában és kezelésében azonban fontos megkülönböztetni az érintett csoportokat, akikkel foglalkozni érdemes. A globalizáció máshogy hatott e csoportokra – míg a leggazdagabbak részesedése a jövedelemből minden esetben nőtt, addig a legszegényebbeké csökkent. A középső réteg helyzete azonban kevésbé egyértelmű, országok között jelentősen eltérő alakulások figyelhetők meg, noha globálisan „átlagolva” a

legszegényebbekhez hasonlóan csökkent a részesedésük (Pleninger et al., 2022). E csoport helyzete azonban közelebbi vizsgálatot igényel, ugyanis a velük való közgazdasági döntések valóban hatással lehetnek az egyenlőtlenség helyzetére, és ettől nem függetlenül a szegénység csökkentésére is. Míg a „trickle-down”, fentről a szegényebb rétegekhez „lecsurgó” gazdasági támogatási döntések hatástalannak bizonyulnak az egyenlőtlenség és a szegénység kezelésében, addig a „trickle-up” – vagyis az alacsonyabb jövedelmű csoportok gazdasági segítése, mely a magasabb jövedelműek jólétét is szolgálja – intézkedések valóban effektívek lehetnek (Stiglitz, 2012). Ebben a szellemben érdemes foglalkozni a társadalom nagyját kiadó középső réteggel – e középréteg jövedelmének növekedése ugyanis egyrészt serkenti a gazdasági növekedést (Dabla-Norris et al., 2015), másrészt pedig közvetett és közvetlen módon is csökkenti az országon belüli szegénységet (Desai – Kharas, 2017).

1. Mi az a középosztály?

A középosztály definiálása nehéz társadalomtudományi-közgazdaságtudományi kérdés. Számos megközelítés létezik, melyek alapján e társadalmi csoport ismertethető, ezek azonban eltérő méretű és eltérő attribútumokkal rendelkező közeget jellemeznek. A középosztály azonban valamelyest a „kényelmes” élet szimbóluma – kielégítő életszínvonalon élnek, dolgoznak, tudnak gondoskodni gyermekeik iskoláztatásáról, van hozzáférésük egészségügyi ellátáshoz, nem nélkülözik a hétköznapi életben. A középosztályt jellemzően a „hétköznapi” dolgozó emberekként képzeljük el, rendszeres jövedelemmel, legalább másodfokú oktatási háttérrel. A kép a nyugati kultúrából származik, de gyakran még a nyugati középosztályt sem fedti le teljesen, különösképpen a világ többi részét. A kissé sztereotip megközelítésen túl számos közgazdász foglalkozott a középosztály pontos meghatározásával és jellemzésével.

A középosztály jövedelmi szempontból való meghatározásában az alacsony jövedelműek és a magas jövedelműek közötti társadalmi csoport. A pontos meghatározásra számos módszertan és megközelítés alkalmazható, melyek relatív és abszolút viszonyokban is körülhatárolják ezt a csoportot. A középosztály a két szélsőséges csoport definiálásával is meghatározható – tehát a középosztály az a társadalmi réteg, amely se nem szegény, se nem gazdag. Alulról vizsgálva a középosztály táján értelmezve onnantól kezdődik, ahol a szegénység véget ér (Ravallion, 2009), szűkebben pedig onnan, ahol már szignifikánsan a szegénységi küszöb felett élnek (Haugen – Musser, 2010) – tehát nincsenek annak kockázatában, hogy hirtelen szegénységbe kerüljenek. Felülről pedig a középosztály gazdagok életszínvonaláig ér – Atkinson (2015) értelmezésében pedig az számít gazdagnak, akinek már többé nem lenne szükséges dolgoznia, ugyanis a vagyonából már képes lenne megélni. A középosztály efféle meghatározása eléggé homályos, azonban mégis lényegretörő, köznyelvben könnyen értelmezhető.

A középosztály méretének meghatározása a változatos módszerek miatt nehéz feladat, már ország szinten vizsgálva a kérdést is – globális értelemben pedig jelentősen nehezebb. Az életmódbeli megközelítések, a jövedelmi korlátok, a jövedelmi skála adott pontján elhelyezkedni közel sem ugyanazt jelenti a világ különböző pontjain – a megközelítések közül egy meghatározás használata sem kreál egy homogén globális középosztályt. A fogalom ilyen tekintetben tehát nem használható egy jól körülhatárolható globális társadalmi csoport helyzetének ismertetésére. Míg a globális szegények vagy gazdagok életmódja földrajzi helyzettől és kultúrától függetlenül hasonló egymáshoz, a köztes társadalmi réteg társadalomtudományi szempontból kevésbé jól leírható.

1.1. A középosztály életmódja

A középosztály életmódjában elválnak a szegénységben élőkétől – elsősorban abban, hogy jelentősen jobban élnek. Többet és változatosabban étkeznek, költenek szórakozásra, nagyobb házakban, megfelelően kiépített infrastruktúrával. Jellemzően kevesebb gyereket vállalnak, akik oktatására ennek megfelelően nagyobb arányú tőke jut, így magasabb minőségben részesülnek. A szegényekhez képest a középosztálybeliek nagyobb valószínűséggel élnek az egészségügyi intézmények adta lehetőségekkel, így jobb egészségügyi állapot jellemző rájuk. A legjelentősebb életszínvonalbeli különbség ezek mellett a foglalkoztatásukban van – a középosztályra jellemző, hogy stabil, fizetést kínáló állásuk van, és e stabilitást tartják az egyik legfontosabb tényezőnek a munkavállalásuk tekintetében (Banerjee – Duflo, 2008). Az életmódbeli különbségek társadalomtudományi szempontból is megkülönböztetik a középosztályt, valamint valamelyest identitást is építenek e társadalmi csoportnak. Az általános elvárás a középosztály életmódjával kapcsolatban gyakran az, hogy legyen saját házuk vagy lakásuk; legyen egyetemi – vagy legalábbis valamilyen felsőoktatási – végzettségük; végezzenek fehér galléros munkát; és gyakran kapcsolódik valamilyen politikai affiliáció iránti elvárás is e középosztály-képhez (Kochhar, 2021). Ezek az elvárások azonban elsősorban a fejlettebb gazdaságok középosztályai esetében jelentkeznek, a kevésbé fejlett, alacsonyabb jövedelmű országokban alacsonyabb belépési küszöb állapítható meg a középosztálybeli státuszhoz.

Bizonyos magatartásbeli szempontokból a középosztály a kapitalista növekedés alapjának tekinthető. A „középosztálybeli értékek” a munkaalapú társadalom képét idézik elő – e megközelítés alapján a középosztálybeliek célja a fizikai- és a humántőke felhalmozása, vagyis a tanulás és a munka (Doepke – Zilibotti, 2005). Megtakarítanak, ugyanakkor fogyasztanak is, amivel önmagában is hajtják a gazdasági növekedést. Fogyasztás szempontjából pedig bizonyos középosztály-értelmezések alapján e réteg már „válogatósabb”, mint az alacsonyabb jövedelemmel rendelkezők – tehát több jövedelemből többet és jobb minőségűt tud fogyasztani. A jobb minőség megfizethetősége pedig ösztönzi a vállalatokat az innovációra és produktivitás javítására, hiszen az egyre szélesedő középosztállyal egyre nagyobb kereslettel szembesülnek a jobb termékek iránt (Murphy et al., 1989). Ebben a tekintetben a középosztályt a kapitalista gazdasági növekedés motorjaként értelmezhetjük – a középosztály az a csoport lehet, ami megteremti a munka és a produktivitás-növekedésének lehetőségét a társadalomban, hiszen kis- és középvállalkozásokat alapítanak, széleskörű oktatásban vesznek részt, fogyasztanak és fogyasztásra ösztönöznek, és alakítják a közízlést.

A középosztály attribútumainak és magatartásának meghatározása külön dimenziót jelent, ami alapján fontossá válik a csoport vizsgálata és a középosztályt érintő trendek megismerése. Noha a jövedelmi definiálása a középosztálynak könnyebb mérhetőséget és ezáltal gazdasági vizsgálhatóságot jelent, a viselkedéssel kapcsolatos jellemzők és elvárások nagy mértékben magyarázzák, hogy miért kiemelt a jelentősége ennek a csoportnak. A későbbiekben látható, hogy bizonyos jövedelmi meghatározások alapján is nagy szórás van magán a középosztályon belül, így természetesen a magatartásukban is – azonban a középosztály minden esetben elválik a szegénységtől, és biztos jövedelemmel rendelkezik. A stabil jövedelem pedig fogyasztást jelent a gazdaság számára – e fogyasztási képesség pedig a gazdaság szempontjából nélkülözhetetlen, így a csoport mérete és jövedelmi helyzete megkerülhetetlen jelentőségű.

1.2. A középosztály, mint jövedelmi fogalom

Ebben a tanulmányban a középosztályt a jövedelmi egyenlőtlenségek alakulásának relációjában vizsgálom, így ennek megfelelően a jövedelmi helyzet alapján kerül definiálásra. A társadalmi szempontoktól elvonatkoztatva a középosztály jelen esetben szinonimaként értelmezhető a közepes jövedelműek csoportjára. Gazdasági szemléletből is több módszertan alkalmazható azonban a társadalmi csoport meghatározására, melyek közül vannak a középosztályt abszolút jövedelmi értékeken definiáló, valamint relatív, a társadalom többi szegmensének jövedelméhez viszonyító körülírások is. A Pew Research Center által alkalmazott középosztály-értelmezés – mely a középosztály alatt szintén a közepes jövedelműeket értelmezi – a napi egy főre eső 10-20 amerikai dollár közötti jövedelmet tekinti meghatározónak, 2011-es vásárlóerő-paritáson értelmezve. Az intézet öt jövedelmi csoportot különböztet meg – a szegényeket napi 2 dollár alatt, az alacsony jövedelműeket 2 és 10 dollár között, a közepes jövedelműeket a 10-20 dollár közötti sávban, a felső-középszintű jövedelműeket 20 és 50 dollár között, és a magas jövedelműeket 50 dollár felett. A jövedelmi korlátok közül két érték különösen fontos – a napi 2 dollár (pontosabban 2011-es vásárlóerő-paritáson 1,9 dollár, 2017-es vásárlóerő-paritáson pedig 2,15 dollár) széleskörben elfogadott küszöbértéke a mélyszegénységnek, így e korlát jelöli, ettől kezdődnek a már nem szegénységben élő, ámde alacsony jövedelmű háztartások. A napi 10 dollár pedig, a szegénységi küszöbérték ötszöröse jelenti már azt az anyagi biztonságot, hogy ezen a szinten már jelentősen alacsonyabb a veszélye a szegénységbe való visszaesésnek, az e küszöb felett kereső háztartások már nagyobb jövedelmi biztonságot éreznek, így ők tekinthetők középosztálynak. Amennyiben a középosztályt szélesebb viszonylatban értelmezzük, vagyis a szegények és a gazdagok közötti csoport egészét beleértve is, akkor a Pew Research Center

határértékeit figyelembe véve a napi 2 és 50 dollár közötti jövedelemmel rendelkezőket sorolhatjuk ide, bár az intézmény szélesebb körű értelmezésben is csak a napi 10-50 dollár közöttieket tekinti középosztálynak, a 10 dollár alatti keresetűeket nem, a szegénységnek való kitettség miatt (Kochhar, 2015). A Brookings Institution ezzel szemben egy még szélesebb jövedelmi skálán értelmezi a középosztályt – Homi Kharas tanulmányában középosztálybelinek számítanak azok a háztartások, ahol az egy főre eső napi jövedelem 11 és 110 amerikai dollár közé esik, szintén 2011-es vásárlóerőparitáson (Kharas, 2017).

A középosztály definiálására a jövedelmi skála relatív értelmezése is alkalmazható. Egyrészt, a közepes jövedelműek csoportja érthető a közepes jövedelem körül keresők csoportjaként is – tehát a mediánbér körüli jövedelemmel rendelkezők alkotják e réteget. Ez esetben is elsősorban két határérték fordul elő a szakirodalomban – a tágabb értelmezés alapján a középosztály a mediánbér 67 és 200 százaléka között keresők csoportjából tevődik össze (Pew Research Center, 2015). Szigorúbb korlátokat szabva csak a mediánbér 75 és 125 százaléka közötti réteg számít középosztálybelinek (Graham et al., 2000). Más megközelítésből vizsgálódva pedig a jövedelmi decilisek alapján is meghatározható a középosztály. A szakirodalomban a decilisekkel való differenciálás során is általában három részre osztják a társadalmat, a szegény – vagy kedvezőtlen helyzetben lévők – csoportjára, a középosztályra, valamint a felsőosztályra. E küszöbértékekben is van azonban eltérés – a legelterjedtebb megközelítés 20 – 60 – 20 mintázatra bontja a jövedelmi deciliseket, vagyis a középosztály a második és nyolcadik decilis közötti jövedelemmel, fogyasztással vagy vagyonnal rendelkezők csoportja (Easterly, 2001). Ezzel szemben Thomas Piketty más keretek között értelmezi a középosztályt, vagyoni és jövedelmi szempontokból is az alsó 50 százalék feletti csoportot tekinti középosztálybelinek, a felső 10 százalékig bezáróan. E 50 – 40 – 10 megközelítés valamelyest jobban tükrözi a szélsőséges jövedelem- és tőkekoncentrációt a felső 10 százalékban, valamint a szegénység valós társadalmi arányát is inkább érzékelteti, mint a 20 százalékos viszonylat. Piketty megközelítése így valóban inkább társadalmi osztály alapú, mintsem kizárólag a közepes jövedelműek meghatározására vonatkozó kísérlet. Jövedelem szempontjából a megfogalmazása a középosztálynak képlékenyebb, azonban a vagyon tekintetében e Piketty-féle differenciálhatóság megalapozott – a kiszolgáltatott helyzetben lévő alsó 50 százaléknak alig van felhalmozott vagyona, míg a középosztály már rendelkezik valamivel, ami az esetek túlnyomó többségében ingatlan. Ezzel szemben a felsőosztály – vagyis a felső 10 százalék – legnagyobb vagyona már közel sem a lakás vagy a ház, hanem a részvényei, betétjei, szellemi tulajdonai (Piketty, 2022).

A középosztály alsó jövedelmi küszöbértéke felhívja a figyelmet a globális egyenlőtlenségekre és szegénységre. A napi 2 dollár, de akár a napi 10 dollárnál is meghatározni a középosztály kezdetét a nyugati gazdaságokból nézve rendkívül alacsonynak érezhető, hiszen a népesség túlnyomó többsége ennél magasabb életszínvonalon és jövedelemből él, és ha napi 10 dollárból kellene kigazdálkodnia a megélhetését, akkor feltehetőleg nem tekintenénk középosztálybelinek. Mindeközben napi 10 dollár már megkülönböztetetten jobb életszínvonalat jelent az alacsony jövedelmű országokban, ahol a népesség nagyobb része nem keres még ennyit sem. A globális vizsgálatok e tekintetből is rendkívül körülményesek, hiszen hiába létezik számos megközelítés a középosztály definiálására, nehéz olyan keretet meghatározni, amiben mindenki hasonló életszínvonalon élhet. Márpedig a középosztállyal kapcsolatos szakirodalomban esszenciális tényező, hogy e társadalmi csoportot úgy határozzák meg, mint akik már jövedelmileg megengedhetik maguknak, hogy a létszükségeiken túl is képesek legyenek finanszírozni maguknak egyéb termékeket és szolgáltatásokat – legyen szó arról, hogy megengedhetik maguknak a jobb minőségű élelmiszert, a gyermekeik iskoláztatását vagy egy közlekedési eszköz fenntartását (Wheary, 2009). Szerencsésebb gazdaságú országokban ezek alapvető, vagy legalábbis széleskörben elterjedt „luxusok”, de a világ nagyobb felén még csak most válik általánossá, most részesül ebből az életszínvonalból egyre több ember.

Noha e megközelítések mindegyike szakmailag igazolt, az alkalmazott módszertan nagyban meghatározza a lehetséges eredményeket és megfigyeléseket a középosztály vizsgálatában. Kiválasztani a megfelelő középosztály-besorolást nehéz feladat, ugyanis jelentős méret és aránybeli különbségek vannak egyes megközelítések között. Számos érv szól bizonyos módszertanok mellett és ellen is. Ha a középosztály-értelmezés szűk, akkor pontosabban és közelebbről vizsgálhatjuk a jövedelmi helyzetük változását, könnyebben felismerhetőek azok a gazdasági folyamatok és helyzetek, amik a változásokat előidézhetik. A társadalom kis egységekre való bontása tehát precízebb eredményeket jelenthet, azonban sokkal több elérhető adatot és erőforrást igényel. A középosztály tágabb értelmezése valamelyest megkönnyíti a vizsgálatokat, illetve e megközelítések esetében kevésbé valószínű, hogy bizonyos jövedelmű csoportok „elfelejtődnek” a vizsgálatokban. A jövedelmi helyzet változása egyszerűsített, mivel összesítve, nettó értékben vonhatjuk le a tapasztalatokat, hiába irányulnak ellentétes hatások a felső és alsó végére a középosztály jövedelmi skálájának.

A középosztály méretének vizsgálatára természetesen nem mindegyik módszertan egyformán megfelelően alkalmas. Az abszolút értékek között értelmezett középosztály növekedése mérhető, szintűgy a mediánjövedelem adott százalécai közti középosztály is, noha

a mediánbér változása valamelyest torzíthat az évenkénti méréseken. Az adott jövedelmi decilisek közötti középosztály-értelmezés azonban mindig ugyanazt az adott társadalmi hányadost, arányt mutatja – az ilyesfajta megközelítés azonban alkalmas arra, hogy vizsgáljuk, mekkora jövedelemmel és vagyonnal rendelkezik e társadalmi réteg az összjövedelemből és összvagyonból. Ha a részesedésük nő, megalapozottan feltételezhetjük, hogy a jövedelemeloszlás egyenlőbb lett, kevésbé koncentrálódik a skála felső részén – és ebből a középén elhelyezkedők profitálnak.

A számos középosztály-definíció egy bonyolult közgazdasági-társadalomtudományi képet fest le, melyekkel a szakirodalmi vizsgálata a középosztálynak még nagyobb kihívással járó feladat – ugyanis e definíciós probléma alapján az eredményeik sem feltétlen ugyanarra az embertömegre vonatkoznak. Tanulmányomban ezért elsősorban azon szakirodalmakat vettem alapul, melyek a középosztály tágabb – illetve korábban ismertetett – definíciói alapján határozzák meg e réteget, és széleskörben alkalmazható állításokat tesznek a csoport viselkedéséről és attitűdjéről.

2. A globalizáció és a jövedelemelosztás

A globalizáció elmúlt évtizedeiben jelentős változások voltak megfigyelhetők a jövedelemelosztás tekintetében. A gyorsütemű gazdasági fejlődés átformálta a jövedelemszerzési, munkavállalási, vállalkozási körülményeket és tendenciákat, és ezáltal a társadalmi berendezkedéseket. Számos tanulmány foglalkozott a globalizáció jövedelemelosztásra gyakorolt hatásaival, elsősorban az osztálytársadalmi jövedelmi egyenlőtlenségekkel, valamint a szegénység helyzetével. A szegénységgel való küzdelem kulcskérdése a modern globális gazdaság megfelelő működésének, a társadalmi igazságosság érzetén túl szükséges a fenntartható gazdasági növekedéshez, a növekedési potenciál kihasználásához. A globalizáció fogalmához kapcsolódó gazdasági jelenségek összességében jelentősen csökkentették a globális szegénységet, nem csak abszolút, hanem relatív értékekben is. Míg 1990-ben a világ népességének közel 38 százaléka, összesen több, mint 2 milliárd ember élt mélyszegénységben, napi 2,15 amerikai dollárnál (2017 PPP) kevesebb jövedelemből, addig 2022-ben kevesebb, mint 9 százalékra volt ez igaz, ami már „csak” 710 millió embert jelentett (World Bank, 2024).

Jelentősen kevesebb tanulmány áll rendelkezésre azonban a középosztályra/közepes jövedelműek csoportjára vonatkozóan, pedig az ő helyzetük is igencsak meghatározó a jól működő gazdasági és politikai rendszerek érdekében. A középosztály bizonyos tekintetben a modern gazdaságok növekedésének a motorja – a széleskörű, nagy jövedelmi részesedéssel bíró középosztály így szintén kívánatos lehet a gazdasági növekedés szempontjából, a szegénység felszámolásával egyetemben. Mindemellet a középosztály gazdaságpolitikai támogatása pozitívan hathat a szegény társadalmi rétegekre is. Gazdasági helyzetük és politikai befolyásuk javulásával direkt és indirekt módon is csökkenteni képesek a szegénységet – ugyanis a középosztálybeli rétegek jellemzően igénylik a jóléti intézkedések bevezetését. E társadalmi réteg politikai befolyása több redisztribúciót, progresszív adópolitikát, megfelelően célzott tőketranszfereket eredményez az országokban, mely intézkedések a legszegényebbekre is pozitív hatással bírnak (Desai – Kharas, 2017). Mindemellet, amennyiben a jövedelmi egyenlőtlenségek csökkenése a középosztály növekedésével történik, akkor javulnak az intézményrendszerek, szélesebb körben lesz elterjedt az iskolázottság, és pozitívan hathat a demokrácia működésére (Kochhar, 2015). Ezek a szempontok mind hozzájárulnak a gazdasági növekedéshez és annak fenntarthatóságához is. Különösen fontos a középosztály humántőke-befektetéssel kapcsolatos attitűdje – azáltal, hogy nem csak a gazdag társadalmi rétegek

képesek az oktatásba vagy az egészségügybe fektetni, a társadalom szélesebb rétegei képesek hozzájárulni a gazdaság és a produktivitás növekedéséhez.

A társadalmi-politikai érdekeken túl a középosztály gazdaságélénkítő szerepéből adódóan is kiemelten fontos társadalmi réteg. A középosztály kereslet alapon képes előmozdítani a gazdaságot – ugyanis rendelkezik fogyasztáshoz elégséges jövedelemmel, és gyakran beruházható megtakarítással is. E középosztályra jellemző kereslet globális viszonylatban is releváns gazdaságélénkítő-hatással bírt – a nyugati, és abból is kiemelten az amerikai középosztály által. A fejlett gazdaságok középosztálya a 2000-es években méretéből és vagyonából adódóan diktálta a globális fogyasztás ütemét, a „nyugati ízlés” ösztönözte a kínált termékeket és szolgáltatásokat. Napjainkban azonban részint átvette Kína és valamelyest India e meghatározó szerepet, az ő középosztályaik fogyasztása és kereslete kerül előtérbe, és ők hajtják – vagy várhatóan fogják hajtani – a globális gazdasági növekedést (Kharas – Gertz, 2010).

2.1. A globális munkapiaci trendek alakulása

A középosztályra vonatkoztatva – abból a megközelítésből kiindulva, hogy a középosztály munkával rendelkező, nem szegénységben, de nem is gazdagságban élők csoportja – ez különösen fontos struktúraváltással járt együtt. A globalizáció munkavállalásra gyakorolt hatását – a nemzetközi munkamegosztást, hosszú ellátási láncokat, és széleskörben elérhető fejlett gyártási technológiákat – talán ez a réteg érzékelheti a mindennapjaiban leginkább. A 20. század második felében végbemenő, a fejlett országok kétkezi munkásait „lecserélő” tendencia a világ fejlett és fejlődésben lévő régióiban is nagy változást eredményezett – míg a fejlett gazdaságok alacsonyán képzett embereit vagy az automatizáció, vagy az alacsonyabb bérért dolgozó fejlődő országbeli munkások tették „nélkülözhetővé”; addig a kevésbé fejlett régiók alacsonyán képzett munkaerője iránt jelentősen megnőtt a globális munkapiaci kereslet.

A fejlett országok kétkezi munkásai tömegesen váltak munkanélkülivé, a bérüket vagy elvesztették, vagy stagnált, így számos család középosztálybeli pozícióikból a jövedelemeloszlási skálán lejjebb került – bár nem feltétlen szegénységbe, de immár jelentősen alacsonyabb jövedelemmel rendelkező csoportba. Ezzel szemben a fejlődő országokban e munkapiaci átalakulás jelentős mértékben hozzájárult ahhoz, hogy emberek milliói kerüljenek ki a szegénységből, és váljanak középosztálybelivé, keressenek közepes mértékű jövedelmet. Az ellentétes irányú elmozdulás a fejlett és fejlődő országok dolgozói számára összességében egy pozitív irányú eltolódást jelentett, a középosztály mérete nőtt. Ez egyrészt annak is köszönhető, hogy a fejlett országok munkásai nem feltétlen kerültek ki a középosztályból e

eltolódásnak köszönhetően, másrészt pedig a fejlődő országok esetében jelentősen több emberről beszélhetünk, akiknek az életét e változások közvetlenül érintették (Streeck, 2016). A jövedelmi egyenlőtlenség is ilyen arányban tolódott el az országokban – a fejlett gazdaságokban inkább nőtt, míg számos fejlődő országban csökkent.

Noha a fejlett gazdaságokra jellemző növekvő egyenlőtlenségek egyrészt a nemzetközi munkamegosztás okán jelentkeztek, nagyobb szerepet játszott a technológiai fejlődés a kétkezi munkások iránti munkapiaci kereslet csökkenésében (Streeck, 2016). A fejlődő gazdaságokban azonban az exportorientált gazdasági modell kapcsán jelent meg a kereslet ugyanezen képességekre – a korábban sohasem látott méretű nemzetközi áruforgalom, a lerövidült szállítmányozási idő, a növekvő fogyasztási szándék, illetve a fogyasztóképes jövedelemmel rendelkező egyre szélesebb csoport mind hozzájárultak a kevésbé fejlett gazdaságokban a munkakereslet növekedéséhez. A kép valamelyest a neoliberais kapitalizmus ideális megfestése lehetne – a fejlődő országokban az emberek dolgoznak, árucikkeket és szolgáltatásokat állítanak elő, ami után kellő jövedelemben részesülnek, hogy ugyanezen termékeket fogyasztani is tudják, így hajtva a gazdaságot. A helyzet ennél azonban árnyaltabb – az exportkényszer és a működtőke-beáramlásra való rászorultság gyakran azt eredményezi, hogy a régiók országai egymással versenyeznek a fejlett gazdaságok beruházásaiért, így e országoknak kitéve hoznak jogi és gazdasági szabályozásokat, a külföldi beruházásokra szabják a vállalkozási környezetet, a vállalatok – jellemzően nagyvállalatok – érdekében alakítják az adópolitikákat, és számos esetben ilyen érdekekből minél alacsonyabb bérekkel teszik lehetővé a vállalatok számára kedvező foglalkoztatást. A nemzetközi bérverseny így gyakran árt a közepes jövedelmű és fejlettségű országok alacsonyan képzett munkásainak, akik már nem tudnak olyan alacsony árú munkaerőt kínálni, mint a kevésbé fejlett szomszédos országok (Abhdel-Kalek, 2010). Az alacsony képzettséget igénylő munkák így az alacsony fejlettségű országokban központosulnak, ahol azonban a bérek alacsonyan tartásával egy ponton túl nehéz a további fejlődés, és a gazdaság szerkezete is e típusú termelésre összpontosít, ezzel a lehetséges növekedés is korlátozott – napjaink globális gazdaságában bár sok ország képes kitörni az alacsony jövedelmi helyzetből, már nem képes elérni a fejlett országokra jellemző magas jövedelmi státuszt (Gill – Kharas, 2007). A közepes jövedelem csapdája a késő 20. század, valamint a 21. században a – többnyire – exportorientált termelésből gazdagodó alacsony és közepes jövedelmű országok egy kiemelten fontos problémája, ami hatással van a társadalmak berendezkedésére és jövedelmi helyzetére. A globális jövedelmi egyenlőtlenségek mérséklődését ugyanis ezektől az országoktól várjuk – az elmúlt évtizedekben Kína népességének növekedése, kiegészülve az ország gazdasági prosperitásával és egyre szélesebb

közepes és magas jövedelmű rétegeivel nagy mértékben hozzájárult a csökkenő globális Gini-értékhez. Kína növekedése azonban napjainkban egyre kevésbé releváns e tekintetben, hiszen már fejlett gazdaságnak számít, a fejlett gazdaságokra jellemző tendenciákkal. Népességszám és növekedési potenciál viszonylatában így Indián és az afrikai kontinens országain van a hangsúly az egyenlőtlenségek lehetséges csökkentése érdekében. India alacsonyabb jövedelmű csoportjainak felemelkedése a közeljövőben még feltételezhetően csökkenti a globális egyenlőtlenséget, azonban az afrikai országok esetében gyorsan és nagy változásra van szükség ahhoz, hogy megfelelő gazdasági lendülettel fejlődjenek a csökkenő egyenlőtlenség fenntartásához – máskülönben ismét növekedés várható hosszú távon (Milanovic, 2020).

2.1.1. A mesterséges intelligencia hatása

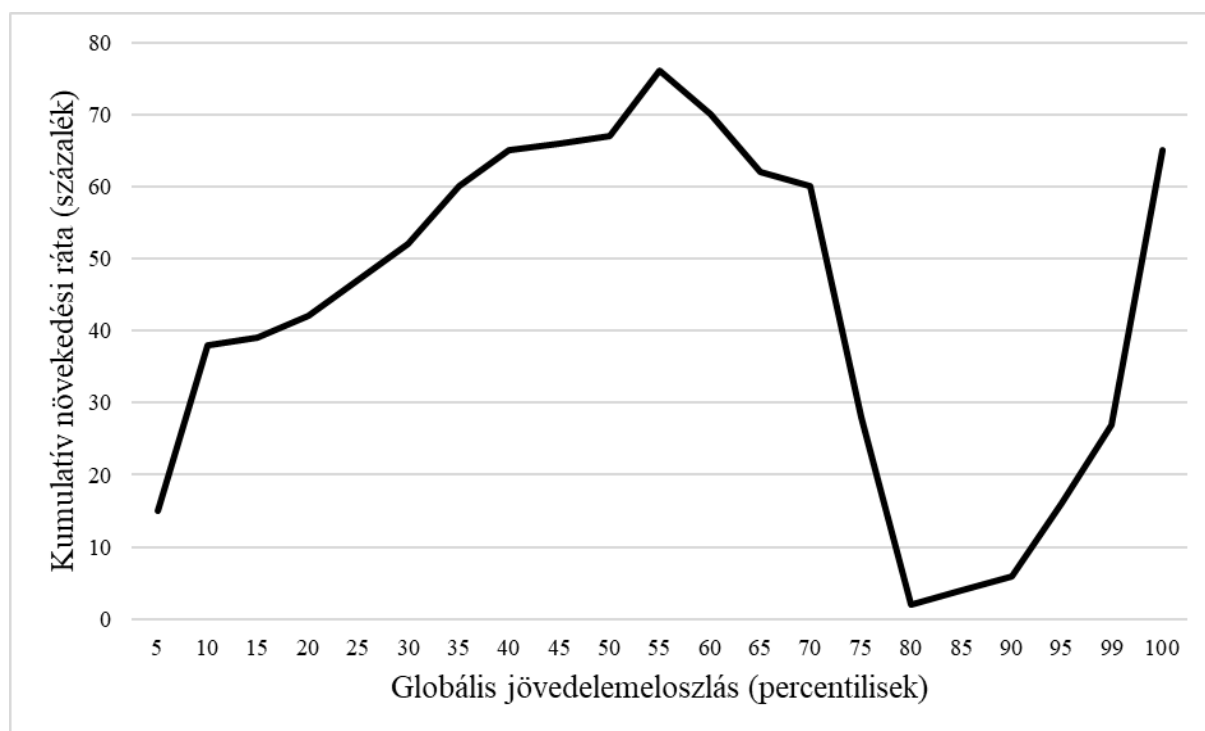
A mesterséges intelligencia egyre széleskörűbb felhasználása a 2020-as években forradalmi munkapiaci változások előszobájának tekinthető. Kétségtelenül jelentős változás várható a hétköznapi munkakörülményekben, a munkák jellegében, a foglalkoztatottsági szerkezetekben, és ezáltal a jövedelmi struktúrákra is. A technológia gazdasági potenciálja hatalmas, rendkívüli mértékben növelheti a gazdaságok produktivitását és kibocsátását. Minden kétséget kizárólag a társadalmi berendezkedéseket is átalakítja majd, széles rétegeit érintve a jövedelmi skálának – már ha nem az összes szinten érvényesülő hatást gyakorol majd. Megfelelő szabályozással rendkívül pozitív társadalmi változás is elképzelhető, azonban egyelőre ez megbecsülhetetlen. Szabályozás nélkül viszont komoly aggályok merülnek fel a mesterséges intelligencia hatásáról a globális jövedelmi egyenlőtlenségre. Elsődlegesen a korábbi hasonló jelentős technológiai újítások általi alacsony képzettségűeket „lecserélő” tendencia várható – ahogy az automatizációval, úgy a mesterséges intelligenciával is jelentősen kisebb humán erőforrásra lesz szükség a gyártás és termelés bizonyos területein, sokkal kevesebb kétkézi vagy alacsonyan képzett munkaerő iránt lesz kereslet. A korábbi technológiai fejlesztések esetében azonban a rutinmunkák modernizálása mellett a magasan képzett rétegek produktivitásának a növelése történt, az irányukban növekvő munkapiaci kereslet jelentkezett. A mesterséges intelligencia esete abban alakulhat másképp, hogy számos magas képzettséget igénylő, fehérgalléros munkakör is megszűnhet, vagy a produktivás-növekedés miatt kevesebb kereslet irányul majd a képzett dolgozókra. A jövedelmi skála felső végében elhelyezkedők iránti keresletcsökkenés akár egyenlőtlenség mérséklő hatás is lehet, noha nem feltétlen ez lenne a kívánt módja az egyenlőbb társadalmak elérésének. Mindenesetre továbbra is marad számos fehérgalléros munkakör, ahol az emberi interakció, kreativitás és problémamegoldás nélkülözhetetlen marad. Esetükben viszont a mesterséges intelligencia kiegészítő lehetőség lesz, ami növeli a produktivitásukat, és ezáltal a „klasszikus”, technológiai

fejlesztések által előidézett jövedelmi egyenlőtlenséget növelő gazdasági időszak következik majd be (UN DESA, 2024).

A globális hatás hasonlóan megosztónak várható. A fejlődő országok versenyhátrányban vannak a mesterséges intelligencia fejlesztése terén, és nem feltételezhető, hogy a fejlett gazdaságoknak megfelelő mértékben tudják integrálni az új technológiát különböző szektorokban. Számukra így a pozitív gazdasági hatások csak mérsékelten tudnak megjelenni, a negatívak azonban őket is érintik. Az alacsonyan képzett munkakörök megszűnése számos fejlődő gazdaság outsourcing-ra berendezkedett munkásait is érinti, tovább növelve az egyenlőtlenséget – mind országon belül, mind országok között, és mind a globális középosztályon belül (UN DESA, 2024).

2.2. A globalizáció és az egyenlőtlen középosztályok

A globalizáció fejlett és fejlődő országok között eltérő hatásaival foglalkozik a Lakner-Milanovic féle elefántgörbe modellje is (*1. ábra*), amely a globalizáció globális jövedelemelosztásra tett hatását ismerteti. A középosztállyal foglalkozó aspektusa a tanulmánynak felhívja a figyelmet arra, hogy a fejlődő gazdaságok középosztályai jelentősen jobban jártak a globalizáció hatására, mint a fejlett gazdaságok ugyanezen rétege. A globális jövedelemeloszlási skála alsó közel 7 tizede rendkívül nagymértékű reáljövedelem-növekedést észlelt az elmúlt időszakban – e réteghez csoportosítható globálisan a szegénység, illetve a fejlődő gazdaságok közepes jövedelmű csoportjai. A jövedelmi skála 50. és 60. percentilisének közelében, a globális mediánál éri el a görbe a legmagasabb értékét, közel 80 százalékot. A skála ezen pontján helyezkednek el a fejlődő országok középosztályai – a legnagyobb reálbér növekedést tehát ebben a csoport realizálódott. Az elefánt „ormányának” görbületét a globális 70-90 percentilisek közötti visszaesés adja, ahol a reáljövedelem növekedéséről szinte nem is beszélhetünk – a jövedelmi skála ide eső embereinek a bére az elmúlt évtizedekben stagnált, vagy akár csökkent is. E csoportot pedig szinte kizárólag a fejlett gazdaságok, elsősorban az Egyesült Államok és Európa középosztályai alkotják (Lakner – Milanovic, 2016).

1. ábra: **A globális jövedelemeloszlás elefántgörbéje**

Forrás: saját szerkesztés Lakner – Milanovic (2016) adatai alapján

Globális értelemben tehát ugyanaz az „osztály” volt a gazdasági növekedés legnagyobb győztese és vesztese is. A középosztály egészét nézve a tendencia pozitív – e társadalmi réteg nő és nagyarányban növekszik a jövedelme. Azonban földrajzilag jelentősen átalakulnak az ilyesfajta „erőviszonyok” és a megosztottság nő, ugyanis az ázsiai középosztály erősödése valamelyest a nyugati középosztályok „kárára” valósul meg. Ez a fajta gazdasági-jóléti feszültség politikai vonzattal jár – a fejlett gazdaságokban a 2010-es években egyre erősödtek a globalizáció és „külföld” ellenes hangok, felerősödött a munkavállalói réteg félelme a munkahelyvesztés lehetőségétől, és elterjedtek az erre rezonáló populista politikai válaszok (Milanovic, 2020).

3. Globális középosztály alakulása régióként

3.1. Ázsia

Ázsia kiemelten fontos szerepet játszik a globalizáció és annak hatásainak vizsgálatában – számos jó példa köthető a régió országaihoz, egyelőre e kontinens rendelkezik a legnagyobb népességgel, és egyre növekvő mértéke a világ termelésének és kibocsátásának zajlik itt. A térség országai a 20. század második felében gyökeres és transzformatív változásba kezdtek, noha változó ütemmel, de napjainkra a legdinamikusabban fejlődő régióvá válva.

Mint már korábban említésre került, Kína gazdasági növekedése áll nagyrészt a globális középosztály növekedése és a globális jövedelmi egyenlőtlenségek csökkenése mögött. Kína mellett azonban a régió többi országában is hasonló változás ment végbe, vagy kezdődött el. Az integrálódás a globális ellátási láncokba és ezáltal a világkereskedelemben rendkívül gyors ütemű gazdasági növekedést jelentett az ázsiai országok számára, mely lendület a térség társadalmi-politikai berendezkedésére is hatást gyakorolt. Az elsődleges változás a szegénység arányának visszaszorulásában mérhető. Míg 1990-ben az ázsiai lakosok jóval több, mint fele élt a szegénységi küszöb alatt, azóta ez az arány drasztikusan visszaesett – Dél-Ázsia esetében 11 százalékra, Kelet-Ázsia esetében 1,2 százalékra (World Bank, 2024). A drasztikus visszaesése a szegénységben élőknek önmagában is rendkívül jelentős gazdasági teljesítmény, mely egyrészt további gazdasági növekedés előidézéséhez is hozzájárulhat, másrészt pedig hatalmas mértékben átformálta a társadalmi berendezkedést. A szegénységből való kitöréssel párhuzamosan pedig kialakult egy középosztály-réteg is, mely méretével ma már meghatározó globális szereplő. A jövedelmi egyenlőtlenségek azonban továbbra is magasnak számítanak Ázsiában, különösen a nyugati fejlett gazdaságokhoz viszonyítva. A jövedelmi rés a leggazdagabbak és legszegényebbek között közel kétszerese az OECD átlagnak – azonban folyamatosan csökkenőben van e különbség a szélsőséges jövedelmi helyzetben lévők között, párhuzamosan a középosztály növekedésével (OECD, 2022).

A globális középosztály-növekedést 2000 óta Kelet-Ázsia, kiemelten Kína hajtja, így a korábban szinte kizárólag észak-amerikaiakból és európaiakból álló rétegnek ma már közel a fele Ázsiából származik. Noha a kistigris államok már a 20. század végén is fejlett gazdaságként, széles középosztálybeli réteggel rendelkeztek, Kína a legkiemelkedőbb kelet-ázsiai szereplő, elsősorban a hatalmas népessége miatt. Dél-Ázsia gazdasági fellendülésével pedig e trend tovább erősödhet, hiszen az indiai, pakisztáni, vagy bangladesi középosztály felemelkedésével újabb százmilliók kerülhetnek majd a globális középosztálybeli keretek közé. A régió közepes jövedelmű rétegének felemelkedése elsősorban a középosztály alacsonyabb

jövedelmű végében lesz jelentős, ahogy a szegénységből várhatóan kikerülnek (Fengler et al., 2022). E körben viszont gyors növekedés várható, és a kialakuló széles alsóközéposztály a következő évtizedekben meghatározó globális keresletforrásként szolgálhat.

A globális piaci kínálati oldala pedig igazodik a változó kereslethez. A 20. század végével, a hidegháború lezárultával az amerikai kultúra és ízlés globálisan meghatározóvá vált, az amerikai középosztály „életmódja” került eladásra a nemzetközi piacokon. Az amerikanizáció azonban abból fakadt, hogy az Egyesült Államok volt globálisan a legnagyobb gazdaság és ott jelentkezett a legnagyobb középosztály, a legnagyobb fogyasztói kereslet, így a nemzetközi vállalatok erre a célcsoportra pozícionáltak a termelésüket. Az ázsiai középosztály dinamikus növekedése azonban átalakíthatja az Amerika központú világgazdaságot. Nem csak ország szinten versenyeznek a kibocsátás méretében, hanem a középosztálybeli fogyasztók terén is – az ázsiai középosztálybeliek száma hamarosan felülmúlja a nyugati gazdaságok középosztályát. Az ő fogyasztásuk válik majd ezáltal globálisan meghatározóvá, ők hajtják majd a globális gazdaság fejlődését, és ennek következtében az ázsiai kultúra és közízlés válhat meghatározóvá a nemzetközi piacokon (Kharas – Gertz, 2010). Az amerikai „kultúrfölény” másodlagossá válhat a következő évtizedekben az ázsiai, elsősorban kínai fogyasztói kultúra mögött, ha nem következik be jelentős változás a globális világgazdaság működésében.

3.2. Afrika

Afrika a világ legszegényebb és egyik legeggyenlőtlenebb kontinense, így vizsgálata e kérdéskörökben nélkülözhetetlen. Dinamikusan növekvő népességével pár éven belül megelőzi Ázsiát, és a legnépesebb kontinenssé válik – e változó demográfiai dinamika pedig kihívás és lehetőség a térség számára a szegénység és egyenlőtlenség leküzdésében.

Afrikában a változás nem olyan gyors és látványos, mint Ázsiában, azonban tagadhatatlanul ott is zajlik a gazdasági átalakulás. A világ legszegényebb kontinenseként itt is elmondható, hogy az elmúlt bő három évtizedben csökkent a szegénységi ráta, egyre szélesebb körben kerülnek ki belőle az emberek. A csökkenő tendencia mellett azonban a kelet és dél-afrikai régióban még így is 41 százaléka a társadalomnak él a szegénységi küszöb alatt, a szubszaharai térségben valamivel jobb arányban, „csak” 36 százalék. A Világbank régiós bontása alapján az Észak-Afrika és Közel-Kelet térség rendelkezik a legkisebb szegénységgel a kontinensen – azonban a világon ez az egyetlen olyan terület, ahol a szegénységben élők aránya nem csökkent, hanem nőtt az elmúlt évtizedekben (World Bank, 2024).

Az afrikai középosztály méretének becslésénél különösen fontos, hogy milyen középosztály-értelmezést alkalmaznak a kutatók. Amennyiben a „megengedőbb” definíciókat alkalmazzák, és már a szegénységi küszöb felett élőket is középosztálynak tekintik, akkor

tízszer nagyobb értékre becsülik a középosztályt, mintha a napi 10 dolláros alsó határt alkalmaznák (van Blerk, 2018). Természetesen ezek a torzítások a többi régióban is jelen vannak, azonban a több, mint tízszeres különbség sokat elmond az afrikai népesség jövedelmi helyzetéről. Rendkívül sokan tartoznak az alsó jövedelmi csoportba vagy alsóközéposztályba, és az ő egzisztenciájuk sem feltétlen stabil és kiszámítható, jövedelmileg közel vannak ahhoz, hogy visszaessenek a szegénységbe. Az afrikai népesség 20 százaléka él e sávban, napi 2 és 4 dollár között (van Blerk, 2018). Bár középosztály-értelmezéstől függetlenül is elmondható, hogy a közepes jövedelműek/nem szegények csoportja nő, a szegénység még így is nagyon közel van e rétegnek, és a növekedés nem olyan gyors ütemű és széleskörű, mint az ázsiai országok esetében.

Az afrikai középosztály helyzete mindezek mellett rendkívül nehéz. A kontinensen rendkívül magas egyenlőtlenségek vannak, így hiába kerül ki valaki a szegénységből, a jövedelmi létrán való feljebb mozdulás rendkívül nehéz. A térség a globális átlagnál jóval magasabb munkanélküliségi rátával küzd – kevés a foglalkozási lehetőség, és rendkívül nehéz a tőkeszerzés egy vállalkozás elindításához is. A munkapiaci kihívások önmagukban hátráltatják a jövedelmi előmozdulást, és még ezek mellé jönnek a kedvezőtlen társadalmi fejlettségi adatok, legyen szó egészségügyi állapotról, vagy írás- és olvasáskészségről, melyek globális szinten a legrosszabbak a térségben.

A növekvő népesség, a javuló gazdasági teljesítmény és a szegénység felszámolására tett igyekezetek mind afelé mutatnak, hogy az afrikai középosztálynak nőni fog – illetve jelenleg is nő. Fontos azonban látni, hogy a lehetőségei az afrikai középosztálynak szűkösebbek, mint más régiókban, illetve a helyzetük is kevésbé kiegyensúlyozott. Mindemellett azonban rendkívül jelentős potenciált hordoz magában e réteg, hiszen a fogyasztási képességükkel és hajlandóságukkal alakíthatnak a kontinens országainak gazdasági berendezkedésén és prioritásain egyaránt. Az egyre növekvő középosztály és az urbanizációs folyamatok együttes hatására Afrikában kialakulhat egy erős belső kereslet az afrikai termékek iránt. Ez a folyamat lehetőséget teremthet a régió számára az importhelyettesítő termelésre, ami hozzájárulhat az afrikai gazdaságok önfenntartóvá válásához és versenyképesebbé tételéhez a globális piacokon (United Nations, 2023).

3.3.Latin-Amerika

Latin-Amerika az egyenlőtlenségek tanulmányozásában az egyik elsődlegesen vizsgált térség a nyugati fejlett gazdaságok mellett. A térség rendkívül egyenlőtlen társadalmi berendezkedéssel rendelkezik, a jövedelmi egyenlőtlenség az országok többségében magas, és az ezzel és a szegénységgel járó problémák és konfliktusok nagymértékben meghatározzák a

Latin-Amerikáról kialakult képet. A gazdasági válságokkal és turbulens politikai fordulatokkal terhelt elmúlt évtizedek a térségben a szegénység és az egyenlőtlenség is több irányba és változó mértékben változott – összességében azonban mindkét jelenség csökkent. Az egyenlőtlenség kisebb mértékben és kevésbé stabilan, a szegénység azonban jelentősen visszaszorult a 2000-es évek során. A gazdasági növekedés, ami a térségben egyidejűleg lezajlott is jelentős volt a korábbi évtizedek eredményeihez képest, noha a mértéke elmaradt a hasonló fejlettségű ázsiai országok teljesítményétől.

Az 1990-es évektől napjainkig Latin-Amerika országai meglehetősen sok társadalmi és gazdasági változáson mentek keresztül. Összességében azonban a gazdaság nőtt, és a turbulens politikai környezet ellenére is komoly hangsúlyt fektettek a rossz társadalmi mutatók kezelésére. Így míg Afrikában és Ázsiában a középosztály növekedése a népesség növekedéséből is fakadt, addig Latin-Amerikában az elsődleges okok a gazdasági növekedésből és a munkahelyteremtésből származnak. Az elmúlt évtizedek arányaiban nagy társadalmi mobilitást tettek lehetővé, így a középosztály növekedése szembeötlő a térség vizsgálatakor. Ugyanakkor a latin-amerikai felemelkedő középosztály is hasonlóan sebezhető állapotban van, mint a többi hasonló fejlettségű régióban. A szegénységből való elmozdulás nem kellően nagymértékű ahhoz, hogy háztartási-szintű vagy országos gazdasági válságok esetén is a többség megmaradjon a magasabb jövedelmi csoportban. A jövedelmi mobilitás mindezek mellett egyelőre még nem tűnik hosszútávú, generációs lehetőségnek – ennek biztosításához hosszútávú, koherens és progresszív társadalom- és gazdaságpolitikai keret szükséges (Ferreira et al., 2013).

A nagyobb latin-amerikai gazdaságok potenciális gazdasági növekedéstől elmaradó teljesítménye nagy mértékben magyarázható a térség történelmileg magas egyenlőtlenségeivel. Noha sok ideig a térség gazdagabb országai az ázsiai tigrisekkel versenyeztek fejlődés tekintetében, a robbanásszerű gazdasági növekedés Latin-Amerikában nem következett be. Az ázsiai országok esetében a viszonylag egalitárius jövedelemeloszlás és gazdasági növekedés együttes megjelenése egy erős középosztályt eredményezett, ami növekvő keresletet alakított ki országon belüli ágazatokra is, az exportorientált termelés mellett. Latin-Amerikában ilyen réteg azonban sokkal kisebb arányban alakult ki a fennálló egyenlőtlen jövedelmi helyzet miatt. Az egyenlőtlenségek csökkentése nélkül így hiába növekedett gazdaságilag a térség a külkereskedelem okán, a belső piaci erősödés és önellátásra törekedés nélkül napjainkban a gazdaságuk jelentősen alulmúlja a tigris államokét (Kharas – Gertz, 2010). Gyenge középosztállyal csak lassan képes fejlődni a belföldi szolgáltatószektor, nem alakul ki erős társadalmi igény olyan gazdaságélénkítő intézményekre és intézkedésekre, mint a széles

szociális háló, a magas minőségű és széleskörű egyetemi oktatás, vagy a modern és gyors egészségügy.

3.4. Európa és Észak-Amerika

Számos megközelítés alapján, amivel a középosztály definiálható a világ kevésbé fejlett részein, az európai és észak-amerikai közepes jövedelmű háztartások már bőven gazdagnak számítanak. Hasonlóképp fordítva – aki gazdagnak, vagy legalábbis felsőközéposztálybelinek számít a világ szegényebb térségében lehet, hogy csak a mediánkeresetet súrolná egy gazdagabb országban. E torzítása az országok közti egyenlőtlenségnek valamelyest megkerülhető, amikor két szegény régió összevetéséről van szó, azonban a korábban említett régióknál sokkal gazdagabb „nyugati” országokban a középosztály alatt szinte egészen más jövedelmi helyzetet értünk. A napi 2-10 dollár közötti jövedelmi keret teljes egészében az amerikai nemzeti szegénységi küszöb alatt van (Federal Register, 2024), a legtöbb tanulmány ennek megfelelően a magasabb jövedelemmel rendelkező középosztály-definícióra támaszkodva ismerteti a fejlett gazdaságok társadalmi helyzetét.

Az európai és amerikai középosztályt érintő trendek merőben eltérőek a fejlődő országokban megfigyeltékhez képest. Míg a világon szinte mindenhol máshol növekszik a középosztály, addig a fejlett gazdaságokban csökken, valamint stagnál. Bár a reálbérek az elmúlt évtizedekben folyamatosan növekedtek, a növekedés mértéke eltért a jövedelmi helyzettől függően, és a magasabb jövedelemmel rendelkezők jövedelme nőtt a legnagyobb arányban. Ezzel szemben a középosztály és a szegények esetében a növekedés jelentősen kisebb volt, ami a jövedelmi egyenlőtlenségek növekedéséhez, és a középosztály csökkenéséhez vezetett (Kochhar – Sechopoulos, 2022).

A jövedelmi egyenlőtlenség alakulása azonban nem egyforma a fejlett gazdaságokban. Történelmileg a második világháborút követően az egyenlőtlenségek e térségben csökkentek, különösképp Nyugat-Európában, a jóléti államok kialakulásával és megerősödésével. Ez a hatás az 1980-90-es évekig tartott, utána azonban az állam újraelosztó szerepe meggyengült és háttérbe került más gazdaságpolitikai kérdésekhez képest. Innentől az egyenlőtlenségek ismét növekedni kezdtek a nyugati gazdaságokban, azonban a 2000-es évek és a 2008-as gazdasági válság átalakította valamelyest a helyzetet. A változó trendek hasonlóan produktív gazdaságokban a politikai szerepre vonják fel a figyelmet – nagyban meghatározó az egyenlőtlenség kérdésében, hogy az országokban milyen társadalompolitikai elvárások, milyen szociális háló, és milyen gazdasági beállítottságú politikai vezetőség van jelen. A gazdaság szerepét nem alábecsülendő, azonban a középosztály növekedése a már évtizedek óta stabilan magas jövedelmű országokban nem fog érdemben bekövetkezni a gazdasági növekedéstől,

különösen a jelenlegi stagnáló-lassuló ciklusban. Ezzel szemben a középosztály érdemben növelhető – az egyenlőtlenség pedig csökkenthető – a döntéshozatali szinten. A fiskális politika játssza a meghatározó szerepet – az adó és az újraelosztás kérdése egyértelműen segítheti és hátráltathatja bizonyos jövedelmi csoportok életét.

A középosztály méretének csökkenése a gazdasági-politikai körülményeken túl egy másik, egyszerű okból is fakad – hogy a népesség is csökken. Ez azonban nem okozna változást az egyenlőtlenségek alakulásában, ha a társadalmi rétegek arányai nem változnának meg mindezzel párhuzamosan. A változó demográfia azonban a felső-jövedelmi és vagyoni csoportok növekedését is eredményezheti, hiszen az alacsonyabb termékenységi rátával és gyermekszületéssel a generációs vagyon is kevesebb felé osztódik. A középosztálybeliek gyerekei tehát már olyan jövedelmi körülmények között nőnek fel oktatás, egészségügy, munkalehetőségek terén, hogy könnyebben tudnak elmozdulni felfelé – bár ez a tendencia különösen a felhalmozott vagyon tekintetében jelentős (Pressman, 2007). A jövedelmi skálán felfelé történő elmozdulás természetesen nem egy negatív jelenség, azonban amíg az alacsonyabban elhelyezkedő egyének esetében nincs előrelépés, addig növeli az egyenlőtlenségeket. Fontos lenne tehát, hogy a javuló életmód széleskörben jellemző legyen a társadalomra – ezzel szemben azonban nagyon sokan szakadnak le a középosztályból a reálbérük csökkenése, a munkahelyeik elvesztése következtében.

Mind Európában, mind az Egyesült Államokban elterjedt nézet, hogy a középosztály romló sorsa, rosszabbodó életszínvonala és munkavesztése a fejlődő országok – gyakran leegyszerűsítve Kína vagy Mexikó – munkásai miatt történik. Egyrészt a munka kiszervezése, másrészt a bevándorlás okán alakult ki ez a politikai kép, azonban az elvesztett munkahelyek csupán apró töredékéért felelős valóban a szegényebb országokba történő feladatdelegálás. A fejlett gazdaságok középosztályát leginkább a technológiai fejlődés érinti, amit azonban protekcionizmussal vagy elszigeteléssel nem lehet megoldani (Ford, 2015). Az új technológiák, mint ahogy történelmileg minden újítás és ipari forradalom során leváltanak számos kétékezi munkakört, növelik a produktivitást, csökkentik a humán erőforrás felhasználását a termelési folyamatokban. A folyamatot megállítani közel lehetetlen, így ebben a kérdésben is a kormányokon és politikai vezetésen van a felelősség, hogy az átmenetet és adaptációt „fájdalommentessé” tegye a leginkább érintett csoportok számára.

4. Multikrízis korszaka

A bő három évtized, amire jelen tanulmány fókuszál változó gazdasági kihívásokkal és globális eseményekkel volt zsúfolt. Jelen tanulmány írásakor különösen érezhető, hogy a napjainkban zajló multikrízis komoly gazdasági és társadalmi változásokat fog eredményezni rövid és hosszútávon egyaránt. A 2020-as évek egyelőre változatos és szimultán krízisektől terhelt, melyek önmagukban is nehéz feladat elé állítanak a gazdaságokat – egyszerre pedig válságközeli vagy válságos állapotot okoztak szerte a világban. A Covid-19 világjárvány okozta gazdasági helyzet, az Oroszország Ukrajna ellen indított háborújának hatásai, az újraélesedő közel-keleti konfliktus és a klímaváltozás egyre érezhetőbb hatásai elszálló élelmiszer- és üzemanyagárakat, inflációt, lehetséges adósságválságot és politikai konfliktusokat eredményezett. A válságtünetek az országokban ráadásul egymással halmozottan jelentkeznek, kiegészülve a járvány utáni magas szegénységi és egyenlőtlen társadalmi helyzettel.

A válsághelyzet azonban nem feltétlen kell, hogy együtt járjon az egyenlőtlenségek növekedésével. Egyrészt, Piketty érvelése szerint az egyenlőtlenségek gazdasági ciklusoknak megfelelően alakulnak, vagyis a konjunktúra időszakában növekszenek, recesszió során pedig csökkennek – a globális gazdaság jelenlegi válsága így az egyenlőtlenségek moderálódásához is vezethet (Piketty, 2013). A jelenlegi multikrízis különösen alkalmas arra, hogy globális és kormányzati intézkedésekkel a rendkívül megosztott társadalmi struktúra feloldódjon, és valamelyest egyenlőbb berendezkedés alakuljon ki. A krízisek kezelésében ugyanis a döntéshozatali szinteken, amennyiben a leszakadó középosztály és a szegénység érdekeit helyezik előtérbe, megfelelő progresszív gazdaságpolitika alkalmazásával hozzájárulhatunk a társadalmi igazságosság előmozdításához és a gazdasági egyenlőség javításához.

4.1. A Covid-19 világjárvány és utóhatásai

A gazdasági válságok változó hatást képesek gyakorolni a globális és nemzeti jövedelemeloszlásra egyaránt. A 2008-as gazdasági válság, noha világválságnak tekinthető, sokkal nagyobb mértékben sújtotta a nyugati gazdaságokat, mindenekelőtt az Egyesült Államokat, illetve a hozzá pénzügyi szálakon nagyon szorosan kötődő európai országokat. A válság okozta jövedelmi egyenlőtlenségi helyzet átalakulása így elsősorban ebben a térségben okozott jelentős változásokat a középosztály számára. Ezzel szemben a Covid-19 világjárvány és az azt követő gazdasági visszaesés univerzális válság a világ minden területén. Ahogy a járvány, úgy a hatásai is széleskörben érintették a globális kereskedelemben résztvevő országok gazdaságát és társadalmát, a kilábaláshoz szükséges idő pedig egyelőre még nem egyértelmű.

A járvány következtében a jövedelmi csoportok összetétele nagymértékben változott – még a legfelsőbb jövedelmi csoportot is negatívan érintette a pandémia, nem beszélve a szegénység helyzetéről. 2020-ban a szegénység évtizedek óta nem látott mértékben nőtt – mellette azonban az alsóközéposztály mérete is nettó növekedett. A kétértelmű hatás a globális középosztály egészéről fest aggasztó képet – a jövedelmi skála egészen végbemenő lefelé tolódásról árulkodik. A középosztály magasabb, biztosabb jövedelemmel rendelkező végén is olyan negatív jövedelmi trendek érvényesültek, hogy még a válság előtti alsóközéposztály leszakadásával és elszegényedésével is a válság utáni alsóközéposztály összetétele növekedni tudott. Összességében azonban a globális középosztály zsugorodott a pandémia következtében, a legnagyobb lemaradás pedig a korábban a középréteg növekedésének motorjaként szolgáló régióban, Dél- és Kelet-Ázsiában következett be. A fejlett gazdaságokban a járvány hatására a középosztály valamelyest növekedni is képes volt, noha ez elsősorban a magas jövedelműek „visszaesésének” tudható be, semmint az alacsony jövedelműek gazdagodásának (Kochhar, 2021).

A járvánnyal kapcsolatban kezdetben viszonylag széleskörben merült fel a remény, hogy nagy „kiegyenlítő” hatása lesz, egyenlően fog mindenkit érinteni, és csökkenni fognak a következtében a társadalmi különbségek. A vírus valóban nem ismert jövedelmet vagy osztályt, és a járványkezelés és lezárások is mindenkit érintettek – ennek ellenére a várakozások nem teljesültek be, a koronavírus-járvány nem egyenlítette ki a társadalmi megosztottságot, sőt, éppen ellenkező hatást figyelhettünk meg (Galasso, 2020).

4.1.1. A járványkezelés egyenlőtlensége

A járványkezelés során már folyamatában feltűnővé vált, hogy fontos figyelembe venni a meglévő jövedelmi egyenlőtlenségeket a döntéshozatalnál. Noha a vírus egész társadalmat érintő kihívás volt, a kezelési módszerek eltérő lehetőségeket jelentettek a különböző jövedelemmel rendelkező egyéneknek. A lezárások és az online munkavégzésre kényszerülés a jellemzően alacsony jövedelmet kínáló munkatípusok esetében volt a legnehezebb. A mezőgazdaságban dolgozók, a gyári munkások, a kiskereskedelmi, kisipari és vendéglátásban dolgozók nem, vagy csak kis arányban voltak képesek a munkavégzésre a járvány alatt, többségük elvesztette a munkalehetőségét. Ez a dolgozói réteg adja jellemzően az alsóközéposztályt, a fejlődő és fejlett gazdaságokban egyaránt. A fehérgalléros szektor számára az adaptálás a megváltozott munkakörülményekhez jelentősen egyszerűbb volt – egyrészt számos munkakör távmunkából is ellátható, másrészt a magasabb jövedelemmel rendelkező csoport könnyebben tudott beruházni az online munkavégzéshez szükséges infrastruktúrára (Darvas, 2021). A magas képzettséget igénylő szolgáltatószektorban sokkal kisebb mértékben

csökkent a foglalkoztatottság, sőt, bizonyos ágazatokban, például a pénzügyi-biztosítási szektorban növekedés volt megfigyelhető a járvány első éveiben, és ettől nem függetlenül a nagyvállalati foglalkoztatás aránya is nőtt, a kisvállalatok rovására (ILO, 2021). A különbség az érintett szektorok között önmagában növelte az egyenlőtlenségeket, a gyerekek lehetőségein keresztül pedig feltételezhető, hogy a hatás hosszú távon is meghatározó lesz – hiszen azon gyermekek, akiknek szintén az infrastruktúra hiányából fakadóan nem volt hozzáférése az oktatáshoz jelentős lemaradásban lesznek azokhoz képest, akik ez idő alatt is minőségi és megfelelő oktatásban részesültek. A foglalkoztatottak, alsó- és felső-középosztálybeliek közti különbség is szembeötlő, a leginkább kiszolgáltatottak esetében azonban a járvány okozta leszakadás még rosszabb helyzetet eredményez. A jövedelemszerzési lehetőségekben korábban is fennálló egyenlőtlenségi tényezők a járvány hatására tovább erősödtek, a szakadék bizonyos szempontok szerint tovább nőtt – legyen szó korról, nemről vagy képzettségről. A Covid-19 világjárvány okozta munkahelyvesztések is elsősorban a fiatal és az idős munkavállalókat, a nőket, és az alacsonyan képzetteket érintették (ILO, 2021). A törés, amit a járvány okozott a szegénység évtizedes csökkenő tendenciájában napjainkra már moderálódott, azonban a megváltozott egyenlőtlenségi trendek akár generációkon keresztül is hatást gyakorolhatnak az instabil anyagi helyzetben élőkre (McCann – Matenga, 2021).

Az online munkavégzés elterjedése azonban egy fontos potenciál a globális középosztály számára, és egyenlőséget erősítő hatása lehet ezen a csoporton belül. A nemzetközi vállalatok számára, különösen az információs technológiával foglalkozó cégeknél az outsourcing, vagy másfajta konstrukciós nemzetközi munkamegosztás – az alacsonyabb bérek kihasználása érdekében – már korábban is elterjedt volt. Ezzel szemben a járvány során a nyugati cégek nyugati alkalmazottai is földrajzi közelségtől függetlenül tudtak dolgozni – sokan a városokból agglomerációba vagy vidékre költöztek, de akár külföldre is, digitális nomádként (Almeida et al., 2023). Így azonban a hagyományos szerkezet, melyben magasabb bérért alkalmazták a helyi munkaerőt, mint a fejlődő gazdaságokban foglalkoztatottakat elavulttá vált. Mind országon belül, mind országok között így helyfüggetlenül meghirdethetők ugyanazok a – jellemzően magas képzettséget igénylő – állások, jelentős bérdifferentiálás nélkül is. Jelenleg világszerte az online munkavégzés teszi ki a munkák 12 százalékát, és a kereslet ezen a területen dinamikusán nő, különösen a fejlődő gazdaságokban. A határok ilyesfajta elhalványulása az online végezhető szolgáltatások szektorban pozitívan hathat a fejlődő gazdaságok magasan képzett munkásaira, de akár segítheti a munkapiaci lehetőségeit a gyakran nehezebb helyzetben lévő munkavállalói rétegnek is – így a nőknek, fiataloknak, valamint az alacsonyabban képzetteknek (World Bank, 2024). A digitális munkavégzés által a globális egyenlőtlenség csökkenhet ezen

a szegmensen belül. Mindazonáltal azokban az iparágakban, ahol a digitalizáció nem növeli az esélyegyenlőséget ez további leszakadást jelenthet középosztályon belül.

4.1.2. A járványt követő gazdasági recesszió

A járványt követő évek világszerte gazdasági lassulással és recesszióval jártak – az egyszerre jelentkező széleskörű gazdasági, társadalmi, politikai problémák napjainkra multikrizissé fajultak. A járvány okozta gazdasági helyzetet nehéz elkülöníteni a 2022 februárjában kirobbanó orosz-ukrán háború globális gazdasági hatásaitól. Az ukrajnai háborúra adott nemzetközi gazdasági reakciók hatásait külön fejezetben ismertetem, azonban számos gazdasági jelenség szimultán következménye mindkét eseménynek, illetve a háború feltehetőleg katalizátora volt a járvány utáni bizonyos tendenciáknak.

Az éves GDP növekedés már 2021-ben ismét pozitív volt, számos nagy, globálisan is meghatározó gazdaság a megszokottnál rosszabb értékeket produkál még napjainkban is. 2022-ben Kínában évtizedes rekord alacsony, 3 százalékos növekedés volt, a fejlett gazdaságokban pedig a 2 százalékot se érte el. Az infláció a 2008-as gazdasági világválságot idéző magasságokban jár, ami az egész fogyasztói rétegre hatással van. A globális szegénység két év növekedés után ismét csökkenni kezdett, és napjainkra ismét a pandémia előtti szinten van, azonban nem mindenhol – a legszegényebb és konfliktusoknak leginkább kitett országokban még nem sikerült visszatérni a járvány előtti értékre, ami rendkívül nagy probléma a szegénység elleni küzdelemben (Yonzan et al., 2023).

A magas infláció és a növekvő élelmiszer- és energiaárak jövedelmi szinttől függetlenül mindenkit érintenek. Kihívást jelentenek a szegénységnek, de a középosztálynak is, noha eltérő mértékben. Az alapvető élelmiszerek drágulása természetesen minden jövedelmi csoportot érintett, azonban a járvány csúcsidőszaka után kialakuló lakhatási válság és energiaár-robbanás nagyobb mértékben sújtotta a középosztályt, mivel ezek egy bizonyos életszínvonal felett jelentősebb részét képezik a mindennapi költségeknek – például a lakásba bekötött áramszolgáltatáson, vagy a tulajdonban lévő gépjárművön keresztül. A kiadások hirtelen növekedése okán tehát széleskörű alsóközéposztálybeli réteg került anyagilag kiszolgáltatott helyzetbe, felerősítve a már meglévő kihívásos helyzetet, amit a járványkezelés okozott.

4.2. Klímaváltozás és migráció

4.2.1. Klímaváltozás

A klímaváltozás okozta gazdasági-társadalmi kihívások egyre nagyobb hangsúlyt kapnak napjainkban, nem véletlenül, mivel a probléma egyre sürgetőbb és aktuálisabb. A változó éghajlat és ezáltal változó életkörülmények elsődleges okozói lehetnek tömeges migrációnak a következő években, évtizedekben, kihívást jelentenek az élelmezés- és vízbiztonság, valamint

energiaellátás tekintetében is, nem beszélve a gazdasági és munkaerőpiaci megoldásoktól és következményekről. A klímaváltozás önmagában is rendkívül egyenlőtlen jelenség – azon gazdaságok, melyek kibocsátásukkal nagymértékben felelősek a folyamat felgyorsításáért nem egyeznek meg azokkal az országokkal, ahol a klímaváltozás a leginkább érzékelhető következményekkel jár, sőt (World Bank, 2024). Hasonlóképpen, a legszegényebbek környezeti lábnyoma töredéke a magasabb jövedelmi csoportokénak – a felső 10 százalék a jövedelmi skálán közel 50 százalékáért felelős a fogyasztás-alapú kibocsátásért, míg az alsó 50 százalék alig 13 százalékot tesz ki a teljes fogyasztásból (Lamb – Pathak, 2023). Az alacsony jövedelműek alacsony kibocsátása azonban nem egy feltétlen kívánatos állapotból fakad – elsősorban nem a döntéseik alapján nem fogyasztanak bizonyos termékekből, hanem lehetőségük nincsen rá. A fűtés, a közlekedés, a feldolgozott élelmiszerek fogyasztása mind magasabb környezeti lábnyommal jár, és globális cél, hogy a legszegényebbeknek is legyen hozzáférése ezekhez a termékekhez és szolgáltatásokhoz.

A klíma és a környezet globális középosztállyal való relációjában fontos látni a kölcsönös egymásra hatást. A klímaváltozás mindenkit érint, jövedelmi helyzettől függetlenül, noha a jövedelmi kiszolgáltatottság a környezeti helyzetnek való magasabb kitettséget is jelenti, legyen szó lakhatásról vagy munkalehetőségekről. A klímaváltozás kérdéskörében azonban fontos kiemelni a globális középosztály által játszott szerepet – ugyanis e réteg tömeges fogyasztása az, ami hajtja a minden eddiginél nagyobb méretű globális termelést és kibocsátást. A középosztály, a széles fogyasztói réteg adja a keresletet a környezetszennyező iparágak működéséhez. Napjaink fogyasztói társadalma, a legmagasabb jövedelműek és a felsőközéposztály növelte ilyen magas mértékekre a szennyezőanyag-kibocsátást, és a felhalmozott hulladékot. Pontosan a középosztály és a leggazdagabb rétegek profitálnak életmódjukban leginkább a környezet feléléséből és pusztításából – viszont ez nem jelenti azt, hogy kizárólag a középosztályon belüli egyének felelőssége lenne a súlyosbodó klímakrízis. A középosztály globális növekedése azonban azzal a kérdéssel jár együtt, hogy a Föld képes lesz-e tovább biztosítani a növekvő életszínvonalat az egyre növekvő fogyasztói rétegnek? Hogyan alakul majd a középosztály környezeti lábnyoma azokban a régiókban, ahol már most is szűkösek az erőforrások? Ha a feltörekvő globális középosztály hasonló fogyasztási trendeket tart fenn, mint a nyugati középosztály, akkor az rossz hír a környezetvédelemnek – ami aztán negatívan visszahat az egész társadalomra.

Ugyanakkor a probléma kezelésére a válasz is a középosztály kezében van – ez a réteg rendelkezik a megfelelő szándékkal és eszközökkel napjaink környezetre káros fogyasztói viselkedési trendjeinek megváltoztatásához. Legyen szó fogyasztóképes jövedelemről vagy

politikai akaratról, a nagyméretű középosztály befolyása a környezetvédelemre jelentős, és a klímaváltozás hétköznapi tüneteinek egyre gyakoribb előfordulásával a változtatási szándék is erősödik (Kharas, 2023).

4.2.2. Migráció

A migráció a fejlett gazdasági régiók kiemelt politikai rémképe, a 21. századi közélet egyik, ha nem a legjelentősebb eszköze a társadalmi megosztottság élesítésére. Pedig arányaiban megközelítőleg ugyanakkora népesség vesz részt a nemzetközi migrációban, mint a 20. század során (Banerjee – Duflo, 2019). Ráadásul a bevándorlás politikai visszhangja sem feltétlen korrelál a migrációval leginkább érintett országokkal – a magas jövedelmű országok a globális migráció 40 százalékának befogadói, és az ide érkező embertömeg túlnyomó része, több mint 87 százaléka gazdasági bevándorló (World Bank, 2024).

A helyváltogatás nem csak országok között jelentkező probléma, hanem országon belül is meghatározó jelenség. A Világbank becslései alapján 2050-ig 216 millió ember hagyhatja el várhatóan a lakhelyét, hogy országon jobb körülményeket találjon (World Bank, 2024). A belföldi migráció számos kihívásában nem különbözik a nemzetközi migrációtól – a munkaerőpiac kihívásai, az állam szabályozó- és újraelosztó szerepkörének változása, a rendelkezésre álló erőforrások elérhetősége, az élelmezés- és energiabiztonság kérdéskörei mind jelentkeznek mindkét esetben. A belföldi migráció esetében esetleg a kulturális és nyelvi differencia lehet kevésbé szembeötlő, azonban ez sem garantált minden ország esetében – a leginkább érintett országokban pedig feltehetőleg a kulturális különbségek ugyanúgy jelentkeznek az eredet- és célrégió között, mintha külföldről érkeznének az emberek.

A migráció jelensége nem függetleníthető az azt okozó tényezőkkel – egyrészt természetesen jelentkezik a nagyobb gazdasági potenciált ígérő régiók vonzóereje, ami okán jobb munka és anyagi körülmények reményében sokan helyváltogatás mellett döntenek, legyen szó országon belül vagy országok közötti vándorlásról. Sokan azonban külső hatások miatt válnak migránssá – többek között konfliktus vagy ellehetetlenülő életkörülmények következményeképpen. Nem egyforma a gazdasági hatása a két típusnak, ahogy nem egyezik a leginkább érintett társadalmi csoportok összetétele sem. Napjainkban a migráció túlnyomó részét a gazdasági elvándorlás teszi ki, a menekültek csak valamivel több, mint a harmadáért felelnek az összesített nemzetközi népességmozgásoknak. Ráadásul a menekültek rendkívüli módon összpontosulnak az alacsony- és közepes jövedelmű területeken – a migrációból eredő anyagi kilátásaik nem feltétlen sokkal ígéretesebbek, mint a származási helyükön, azonban a biztonság és az otthonteremtés érdekében rákényszerültek a helyváltogatásra.

A nagymértékű migráció átalakítja a szociális dinamikát mind az eredet, mind a célországban, és ezen keresztül a globális egyenlőtlenségekre is hatást gyakorol. Általánosságban, a társadalmat globális egységként értelmezve a jobb lehetőségeket kínáló helyekre történő elvándorlás javuló életkörülményeket jelent, és pozitív hatást gyakorol ezáltal a népesség jelentős szegletének. Ilyen tekintetben a migráció egyenlőtlenséget csökkentő jelenség is lehetne – több ember juthat általa munkához, oktatáshoz, kerülhet ki a szegénységből. A gyakorlatban azonban a már fennálló egyenlőtlenségek erősödése zajlik, a legszegényebb rétegek kevésbé képesek elhagyni a lakhelyüket, és közel sem biztos, hogy a migránsok jogi helyzete a célországban támogatná a gazdasági felemelkedésüket (Crawley et al., 2022). A migráció folyamata már önmagában is az egyenlőtlenségekből ered, arra gyakorolt hatásai pedig változóak, függően a migráció jellegétől, valamint az érintett régióktól.

A középosztályt leginkább érintő migráció típus az agyelszívással járó gazdasági migráció. A munkapiac alakulása függ a gazdasági be- és kivándorlástól, és a globális trendek nagymértékben átalakíthatják a munka világát és dolgozói berendezkedést a fejlettebb és a kevésbé fejlett gazdaságokban egyaránt. A fejlődő országok esetében negatív hatás jelentkezik a szakképzettek és a tehetősebbek elvándorlásával – egyrészt a gazdaság veszít a produktivitásából és versenyképességéből, másrészt szűkülnek a lehetőségek az országban maradt népesség előtt. A fejlett gazdaságokban a bevándorlás következtében szélesebb körben jelennek meg a szakképzett emberek – amennyiben a gazdaság optimális működéséhez szükséges és felhasználható a többletmunkaerő, akkor a bevándorlás pozitív hatásai érvényesülhetnek. Az új munkaerő integrálása a meglévő gazdaságba azonban kihívásokkal járó feladat, melynek költségei és következményei is vannak, így a kulturális-politikai konfliktusok előtérbe kerülhetnek a fogadó országokban és régiókban. A politikai súrlódásokon túl azonban a bevándorlás nem feltétlen jár gazdasági negatív következményekkel, népszerű munkaerőpiaci kereslet-kínálat modellek nem valósulnak meg a gyakorlatban, a célországok és célrégiók foglalkoztatottjainak bérei nem sérülnek a migráció hatására (Banerjee – Duflo, 2019). Sőt, jobb migrációs politikák alkalmazásával a bevándorlás pozitív hatásai még inkább kihasználhatóvá válhatnak, különös tekintettel az összes magas- és közepes jövedelmű gazdaságot sújtó előrecedési tendenciára. A demográfiai átalakulás a koordinált és szabályozott migrációval koordinálva rendkívüli lehetőség lehetne az országok gazdaságának fenntarthatóságához, a jövedelmi színvonal emeléséhez és az egyenlőtlenségek mérsékléséhez (World Bank, 2023).

A migráció hatására a polarizáció országok és régiók között azonban növekszik, ugyanis elsősorban az hagyja el a korábbi lakhelyét, aki ezt anyagilag és lehetőségek tekintetében

megteheti. Ennek ellenére a célországban vagy cél régióban a bevándorlók korábbi státuszának megőrzése nem garantált, amennyiben nincs helybeli igény arra a tudásra és képesítésre, amit a bevándorlók magukkal tudnak hozni. Nem ritka a jelenség, hogy a középosztálybeli állapotból való kivándorlás során a célországban már nem képesek fenntartani azt a társadalmi státuszt és jövedelmi pozíciót, amiből érkeznek, mert nincs helyi kereslet a képességeikre vagy szaktudásukra, esetleg a helyi akklimatizáció okoz olyan kihívásokat, amik megnehezítik azok alkalmazását. Ez ismételt politikai-döntéshozatali hiányosságokból ered, és az állam koordináló szerepének szükségességére hívja fel a figyelmet.

A migráció és az egyenlőtlenségek közötti kapcsolatra felhívja a figyelmet az ENSZ is, a fenntartható fejlődési célok (Sustainable Development Goals – SDG) keretein belül. A 10. cél, az egyenlőtlenségek csökkentése tekintetében az alcélok között is szerepet kap – a biztonságos, szabályozott, és megfelelően kezelt mobilitás és nemzetközi migráció elérése és biztosítása kiemelt eszköz az egyenlőtlenségek mérsékléséhez (United Nations, 2023).

4.3. Háborús konfliktusok

Oroszország ukrajnai inváziója a koronavírus-járvány lecsengő időszakában felgyorsított és ráerősített bizonyos gazdasági folyamatokra. Nagyrészt az energia- és élelmiszerárak gyors növekedését köthetjük a háborús helyzethez, mely jelentős mértékben felbolygatta az inflációs helyzetet Európában, de számos más országban is. A térség többek között három meghatározó termék világpiaci ellátásában lát el kulcsszerepet – a kőolaj, a földgáz, valamint a gabona tekintetében. E termékek kínálatának csökkentése – egyrészt kényszerből, másrészt politikai döntésből – átalakította a piacot. Az orosz és ukrán kontribúció a globális élelmezésbiztonsághoz jelentős, a termelés és ellátás kiesés ezáltal rendkívül rosszul érintette az európai, de különösen a közepes és alacsony jövedelmű országok piacát (Európai Tanács, 2024).

Az orosz és ukrán élelmiszertermelés visszaesése, kiegészülve a műtrágya árának drasztikus növekedésével komoly élelmiszerellátási problémát okozott számos afrikai és ázsiai ország számára. Ezen területeken külső változásra érzékeny középosztály van, széleskörű alacsony jövedelmű réteggel, akik a szegénység határán mozognak jövedelmileg. Az élelmiszerárak növekedése, és az élelmiszerek beszerzésének nehezebbé válása különösen nehéz helyzetben találhatja ezeket a csoportokat. Ráadásul a leginkább érintett élelmiszeripari termékek egyben a legalapvetőbb élelmiszerekre vonatkoztak, melyeknek nincsenek egyértelmű helyettesítő termékeik – a búza és a kukorica, valamint a napraforgó származék- és végtermékei.

Az orosz-ukrán háború közvetlenül az ukrán népességet érintette, közvetetten azonban messzemenően kifejtette a hatását. Megannyi háborúhoz hasonlóan, ez a konfliktus is tömeges migrációt eredményezett, valamint az érintett országok kiemelkedő élelmiszer-ellátói szerepe okán a globális élelmiszerellátás és élelmiszerbiztonság is megkérdőjeleződött. A hatás ezesetben is az anyagilag kiszolgáltatottabb rétegeknél jelentkezik elsősorban, akik különösen érzékenyek az árváltozásokra, illetve akik limitált lehetőségekkel rendelkeznek az alternatív termékek fogyasztására. A háború kitörésének ideje ráadásul rendkívül közel esett a koronavírus-járványból történő globális kilábalási időszak kezdetével – a két jelenség hatásai így felerősítették egymást, a megélhetés költségei rendkívüli mértékben növekedtek 2022-ben (IMF, 2023). Az infláció ennek tükrében nem egyenlően jelentkezett a különböző jövedelmű rétegeknél – azon csoportokban, ahol az élelmiszerek és a lakhatás a költségek jelentős részét teszik ki, az infláció sokkal jobban érezhető volt, mint azoknál, akik ennél változatosabb fogyasztási szokásokkal rendelkeznek. Még a különböző élelmiszertípusok sem ugyanolyan mértékben emelkedtek – a már említett alapvető élelmiszerek esetében az infláció meglehetősen nagyobb volt, mint a drágább árkategóriájú helyettesítő termékeik esetében. Összességében a legszegényebbek magasabb inflációtól szenvedtek, mint a leggazdagabbak (Roseman Norfleet et al., 2023). Az egyenlőtlen hatás tovább serkentette a fennálló egyenlőtlenségeket, ami ezesetben is elsősorban az alsóközéposztály számára jelent leszakadási lehetőséget.

Az orosz-ukrán háború mellett a 2020-as években számos más konfliktus is zajlik a világon, melyek szörnyű társadalmi hatásai nem elhanyagolhatóak. Mindazonáltal, ezen konfliktusok hatásai elsősorban helyben érzékelhetőek, gazdasági súlyuk globálisan viszonylag kicsi – mindenesetre nem érintik olyan jelentősen a nemzetközi élelmiszer- és energiahordozó ellátási láncokat, mint az orosz-ukrán viszonylatban. Azonban a konfliktustól leginkább érintett régiókban az instabilitás és veszélyhelyzet rendkívül árt a társadalomnak, akadályozza a gazdasági prosperitásukat, a népesség életszínvonalának fejlődését.

4.4. Politika és nemzetközi koordináció

Az ENSZ 2015-ben megfogalmazott fenntartható fejlődési céljai (SDG) önmagukban is a multikrízis válságjelenségeire hívják fel a figyelmet – mind a 17 cél önmagában kihangsúlyoz olyan globális jelenségeket, melyek veszélyeztetik a társadalmi jólétet és a gazdasági prosperitást, és melyek megoldására szoros nemzetközi együttműködés és kooperáció szükséges. A 17 cél lefedi a korábban megfogalmazott multikrízis állapot tényezőit, illetve további területeket, melyek a fenntartható harmonikus társadalmi és környezeti működéshez szükségesek. A célok megfogalmazásában is hangsúly helyeződik a különböző célkitűzések egymásra gyakorolt kölcsönös összefüggéseire és hatásaira. A megfogalmazott célok

mindegyike elősegítheti az egyenlőtlenségek csökkenését és a szegénység felzárkóztatását, a középosztály erősödését és növekedését.

A középosztály aktív szereplője a fenntartható fejlődési célok eléréséhez, mint meghatározó gazdasági és politikai aktor. A középosztálybeliek hajlamosak támogatni és elvárni a demokratikus intézményrendszereket – az egyre szélesedő középosztályok ennek tükrében egyre inkább irányítják saját országaikat e irányba. Míg a demokratikus választások és politikai rendszer nem feltétlen alakul ki hamar, a középosztálybeliek igénye a szólás-, média- és vallásszabadságra jelentős, és az attitűd nem az ország, hanem az egyének gazdasági helyzetétől függ. Tehát szegény és gazdag országokban egyaránt jelen van a demokratikus értékrend iránti vágy – a megfelelő jövedelmi- és életszínvonalon élők körében (Pew Global Attitudes, 2009). A középosztály felé irányuló remény, hogy erősíthetik a demokráciát a fejlődő gazdaságokban egyre növekszik, a középosztály növekedésével párhuzamosan – feltételezve, hogy a kialakuló széles középosztály hajlandó magasabb adókat fizetni a megfelelő kormányzás finanszírozására, a népesség igényeit szem előtt tartó politikai berendezkedés megteremtésére (Birdshall, 2015).

A szélesedő középosztály, a politikai akaratán keresztül tehát képes lehet a multikrízis kihívásainak kezelésére, a saját jövedelmi rétegének erősítésére és szélesítésére. A folyamat öngerjesztő, hiszen a meglévő középosztály cselekedetein keresztül nagyobb és stabilabb globális középosztály alakulhat ki, ami aztán hozzájárul a gazdaságok növekedéséhez és prosperitásához, remélhetőleg fenntartható és inkluzív módon.

5. Közeledünk vagy távolodunk egymástól?

A globalizáció hatására leszűkültek a terek, gyors az információáramlás, nyitottak a piacok, az emberek olyan lehetőségekkel rendelkeznek, melyekkel korábban soha. Utazhatunk, dolgozhatunk, vállalkozhatunk, tanulhatunk, kereskedhetünk más országokban, történelmileg nem látott könnyűséggel. Teljesen máshogy működik az országok közötti kapcsolat, mint korábban, és ennek hatására máshogy működnek a társadalmak is. Egy gazdasági rendszer globális dominanciája van jelen a piacokon – közel minden ország és régió neoliberális kapitalista logikával működik, ez a rendszer határozza meg az egymás közti gazdasági működést, és az országokon belüli állapotokat. Nem mindenhol egyezik meg teljesen a gazdasági modell – jelentős ellenpélda az államkapitalista rendszer Kínában – azonban összességében nincs globálisan jelentős alternatíva a piacgazdasággal szemben. A kapitalista rendszer pedig átszabta a társadalmi berendezkedést.

A változás a posztszocialista országok esetében a legszembetűnőbb – míg a szocializmus a társadalmi egyenlőséget hirdette, a rendszerváltást követően már nem volt állami korlát az egyenlőtlenségek növekedése előtt, a tőkefelhalmozódás vagy a társadalmi leszakadás előtt. A volt szocialista blokkban ennek tükrében gazdasági divergencia kezdődött meg, és egyértelműen nem közeledtek, hanem távolodtak egymástól az egy országban élők, a társadalmi „olló” egyre szélesebbre nyílt. De nem csak a posztszocialista világban növekedtek a különbségek, hanem az állam gazdasági szerepének visszaszorításával a többi kapitalista nyugati gazdaságban is. Az itt jelentkező távolodást azonban globálisan ellensúlyozta számos más régió közeledése. A gyarmati rendszer felbomlásával évszázados társadalmi törésvonalak kezdhettek el halványulni, és a korábban elnyomott és elmaradott régiókban gazdasági és társadalmi fejlődés indult el. A globalizáció és a technológiai fejlődés új lehetőségeket teremtett a fejlődő országok számára, aminek hatására egyre szélesebb réteg került ki a szegénységből, és csökkentek a társadalmi egyenlőtlenségek.

Számos tényező és tapasztalat mutat a konvergencia irányába – vagyis, hogy növekszik a középosztály, csökkennek a különbségek, és valóban közeledünk egymáshoz. A globális kép ilyen szempontból pozitív, amit különösen az alacsonyabb jövedelmű országok jó gazdasági teljesítménye és kilátásai okoznak. Ahogy egyre többen kerülnek ki a szegénységből, és emelkednek magasabb jövedelmi szintekre, legyen az akár csak az alsó-középosztálybeli szint is, annál bizakodóbbak lehetünk a globális egyenlőtlenségek csökkenése irányába, már ami az egyenlőtlenség alsó szintjeit illeti. Noha sérülékeny réteg alakul ki, aminek jelentősen nagyobb kitettsége van a válságok és gazdasági turbulencia felé, ez is egy kezdet emberek százmilliói

számára a jobb és biztosabb életkörülmények felé. A létbiztonságban élők növekvő részesedése a társadalomban tehát mindenféleképpen sikere az elmúlt évtizedek globális világának és a koordinált fellépésnek a mélyszegénység felszámolása érdekében. Ilyen tekintetben mindenféleképpen elmondható, hogy közeledik egymáshoz a társadalom életszínvonala.

Az egyenlőtlenség felső szintjeinek tekintetében más megfigyelések tehetők, és „nettó” hatásukban pedig az egyenlőtlenségek növekedéséhez vezettek. A leggazdagabb rétegek gazdasági növekedését, és a középréteg „lehagyását” nemzetközileg koordinált fellépések nélkül szinte lehetetlen megállítani, de még a mértékét mérni is. Márpedig erre irányuló cselekvésre kevés példa mutatható fel, a nemzetállamok tartózkodnak a saját „gazdagjaik” megfékezésétől. Számos közgazdász érvel a „trickle-down” közgazdaság mellett, vagyis, hogy a felső jövedelmi csoportok gazdagodása végül a jövedelmi skála alsó részein is jólétnövekedést eredményezhet, a „torta” növekszik, azonban ez a gyakorlatban nem valósul meg – a gazdagok további gazdagodása nem eredményezi a teljes népesség gazdagodását, a növekvő „tortából” nem kap arányosan nagyobb szeletet a szegényebb réteg (Streeck, 2016). Nem kell tehát az országoknak korlátok nélkül hagyni a leggazdagabbak vagyonfelhalmozódását – megfelelő progresszív redisztribúciós politikával ugyanis sokkal szélesebb körben képesek a jólétet növelni, a társadalmi felzárkózást elősegíteni, és összességében az egyenlőtlenségeket csökkenteni. A gazdagok dinamikus további gazdagodása visszafogja az egyenlőtlenségek mérséklődését, hiába javul az alacsonyabb jövedelműek helyzete, növekedési ütemben nem képesek felvenni a versenyt, a lemaradás továbbra is fennáll. Míg a fejlődő gazdaságok gyors növekedési üteme a fejlett gazdaságok lassuló növekedése mellett az országok közötti egyenlőtlenségek mérséklődését eredményezte, ez egyéni szinten a magas jövedelműek és a közepes- és alacsony jövedelműek esetében nem ennek megfelelően alakul.

A középosztály globális konvergenciája jelentős volt az elmúlt évtizedekben, a fejlődő gazdaságok feltörekvésének köszönhetően. A tendencia jövőjéről azonban egyelőre sok biztosat nem lehet elmondani. A várakozások sokáig növekvő középosztállyal számoltak, azonban a multikrízissel küzdő időszak, amiben jelenleg a globális világ van, új kérdéseket és kihívásokat állít a gazdaság elé. Nem egyértelmű, hogy a technológiai fejlődés, a globális felmelegedés, a tömeges migráció, vagy több gazdasági mutató szimultán gyengülése milyen hatással bír majd a társadalmi berendezkedésünkre, a jövedelmi csoportokra, az egyenlőtlenség alakulására. Az sem biztos, hogy a globalizáció jelenlegi formájában továbbra is folytatódik-e, a nemzetközi gazdaság kurrens dinamikája meddig fenntartható. Még a válságos időszak előtti tanulmányok is kiemelik a bizonytalanságot a fejlődő gazdaságok növekedési ütemével kapcsolatban – vajon India, vagy a nagy népességű afrikai országok képesek lesznek-e a

Kínában megfigyelthez hasonló gazdasági expanzióra, a népességi részesedésükhöz hasonló arányú gazdasági súlyt kialakítani a világ gazdaságban? A gazdasági fejlődés előnyeit tudják-e a szegények és alacsony jövedelműek irányába csatornázni, mennyire lesznek képesek felszámolni a történelmi egyenlőtlenségeket, ki tud-e alakulni egy fogyasztóképes jövedelemmel rendelkező, stabil helyzetben lévő középosztály?

A globális középosztály alakulása kérdéses, és így a lehetséges hatásai is kérdésesek. Amennyiben a fogyasztási magatartás, a politikai preferenciák, a termelési körülmények nem változnak, a középosztály szélesedése akár ártalmas is lehet a környezetre, és fenntarthatatlan állapotokat eredményezhet. Napjaink multikrízises állapota változásokat fog eredményezni a gazdasági-társadalmi működésünkben – és szükséges is, hogy változás legyen. Nem lehet kívánatos egy olyan társadalom, ahol szélsőségesen megosztottak az emberek, és nagy arányú népességnek csak azért alacsony a környezeti lábnyoma, mert olyan alacsony jövedelemmel rendelkezik, hogy a saját életszükségleteit is nehezen fedezi. Így tehát afelé szükséges mozdulni, hogy az emberek jobban éljenek, és tegyék ezt úgy, hogy az hosszútávon is fenntartható legyen.

A tendenciák az egyenlőtlenségek mérséklődésére és a középosztály szélesedésére jelen vannak, megfigyelhetőek. Valamelyest ez a gazdasági berendezkedésből fakad, valamelyest azonban éppen ez a rendszer a gátja a folyamatnak. A gazdaságnak azonban meghatározó szereplői vannak, amik tehetnek az ügy érdekében, és alakíthatják az irányvonalat – ezek pedig az államok. Országon belül a hatáskörük adott, azonban a globális középosztály és a globális egyenlőtlenségek tekintetében sem tehetetlenek, a folyamathoz pusztán koordináció szükséges. Látható, hogy napjaink globális világában, ahol az áru-, munkaerő és pénzpiacaink végtelen szálon kötődnek egymáshoz, az egyenlőtlenségek alakulása is függ a nemzetközi trendektől és gazdasági jelenségektől. A szoros gazdasági szálak szoros társadalmi kapcsolódást is jelentenek, a megoldás tehát nem lehet egy ország kizárólagos belügye, hacsak nem hajlandó teljesen elszakadni a nemzetközi viszonyrendszerétől – márpedig egyelőre nem ebbe az irányba tart a világ. A koordinált fellépésre hívja fel a figyelmet maga az ENSZ is, kiemelt Fenntartható Fejlődési Célként megfogalmazva az egyenlőtlenségek csökkentését 2030-ig. A határidő közeledik, és az elmúlt válságos évek visszafogták az azt megelőző időszak pozitív tendenciáit, azonban a törekvéseket folytatni kell egy igazságosabb és fenntarthatóbb jövő érdekében.

Összefoglalás

Tanulmányomban a globalizált világ jövedelmi egyenlőtlenségi helyzetének bemutatására törekedtem, a középosztály alakulásának szemléltetésén keresztül. A középosztály egy tág közgazdasági fogalom, számos hozzá kapcsolt attitűddel és elvárással – alapjaiban azonban a közepes jövedelműek rétegét jelenti, akik se nem gazdagok, se nem szegények. E hétköznapi megközelítésnek számos számszerű meghatározása alkalmazható, hogy pontosabban definiálható legyen a középosztály, melyek részletes bemutatásán keresztül érzékelhető, hogy milyen széles réteg tartozik valójában a közepes jövedelműek közé, és hogy mennyire nagy eltérések vannak a jövedelmi helyzet percepciójában a különböző fejlettségű régiókban.

Napjaink globális gazdasága elsősorban a munkaerőpiaci trendek alakításán keresztül hat a közepes jövedelmű társadalmi rétegre. A vállalatok hosszú ellátási láncai és nemzetközileg kiszervezett munkafolyamatai egy integrált világ gazdaságot teremtettek, melyben azonban nem ugyanolyan mértékben férnek hozzá az előnyökhöz a különböző régiók társadalmi. Ami számos ország számára lehetőséget jelent a középosztály kialakulásához, az valahol „elvesz” – bár e megközelítés közel sem annyira prominens társadalom-alakító tényező, mint amekkora politikai jelentőséget tulajdonítanak neki. Ezzel szemben a technológiai fejlődés teljes mértékben képes átalakítani a középosztályt meghatározó foglalkoztatottsági trendeket, ezúttal nem csak az automatizálható kétkezi munkakörök esetében, hanem már magasabb képzettséget igénylő területeknél is – széles középosztálybeli körök megélhetését fenyegetve. A fejlődés mindenesetre elkerülhetetlen, és adaptáció szükséges az új világhoz, ami a munkavégzés tekintetében várható.

A globális középosztály alakulásának megértéséhez szükséges megismerni a régiók középosztályainak alakulását is, hiszen jövedelmi helyzettől, valamint történelmi múlttól függően eltérő trendek érvényesülnek a világ különböző pontjain. A fejlődő gazdasági régióktól összességében a középosztály növekedése az elvárt irányzat, ehhez azonban megfelelő gazdasági teljesítmény is szükséges. Kína szerepe megkülönböztetett fontosságú a globális középosztály tekintetében, ugyanis az ország egymaga tehető felelőssé a 2000-es évek középosztály-expanziójának meghatározó részéért, azonban az általa generált növekedés napjainkra kifulladásra látszik. A népesség méretéből kiindulva a legnagyobb ázsiai és afrikai országokon van ezáltal a hangsúly, azonban fontos feltétel, hogy a helyi gazdaságok inkluzívan növekedjenek, és ne a jövedelmi egyenlőtlenségek növekedésével járjanak együtt. A latin-amerikai régió a magas egyenlőtlenségével, és a közepesen fejlett gazdasági mutatóival kevésbé

ígéretes hozzájáruló a globális középosztályhoz, míg Európa és az Egyesült Államok – vagy akár univerzálisan a fejlett, magas jövedelmű gazdaságok – kifejezetten ronthatják a helyzetét. A fejlett országokban teljesen más trendek érvényesülnek az „érett” középosztályt illetően, mint a relatíve „friss” középosztállyal rendelkező országokban. Mindemellett a globális gazdasági növekedés vesztesének is tekinthető a gazdagabb országok középosztálya – míg minden más jövedelmi csoport rendkívüli mértékben gyarapodott az elmúlt bő három évtized gazdasági fellendülésének következtében, addig számukra a növekedés elmaradt, és ennek tükrében az osztályhelyzet is átalakult.

A multikrízis, mely a tanulmány írásakor fennáll a globális gazdaságban felhívja a figyelmet az egyenlőtlenségek és a szegénység visszaszorításában elért eredmények törékenységre, a globális fejlődés ingatag állapotára. Az elmúlt évtizedekben páratlan gazdasági növekedés és társadalmi előrehaladás zajlott le globálisan, azonban a 2020-as évek egyelőre máshogy alakulnak – hogy megfordulnak-e a tendenciák, vagy csak egy ideiglenes visszaesés zajlik-e, az nehezen megjósolható, azonban a jelenleg érezhető hatások negatív képet festenek le a globális helyzet alakulásáról. A válsághelyzet pedig a társadalomra széleskörben hatással van – mind a szegénység, mind a középosztály tekintetében. A 21. század során kialakuló globális középosztály még nem bizonyult elég ellenállónak ilyesfajta gazdasági kihívásokkal szemben, bizonyos szempontok szerint pedig pont ez a réteg az, amelyik képes lehet saját magát megsegíteni. A középosztály számára komoly feladat tehát, hogy ne csak elszenvedője legyen a gazdaság és a környezet alakulásának, hanem annak aktív szereplőjévé is váljon – és lehetőleg fenntartható, a többi társadalmi réteg számára is előnyös módon alakítsa azt.

A jövedelmi egyenlőtlenségek és a globalizáció közti kapcsolat, illetve a különböző jövedelmi szegmensek alakulása napjaink gazdaságában még korántsem egy teljeskörűen kitárgyalt kérdéskör. Széleskörű szakmai diskurzus folyik az egyenlőtlenségek és a szegénység, valamint az egyenlőtlenségek és a gazdagok esetében, azonban a középosztály valamelyest mellőzött rétege a társadalomnak az egyenlőtlenségek vizsgálatában. Pedig a középréteg meghatározó dimenziója a jövedelemeloszlás alakulásának, és ugyancsak kiszolgáltató a globalizáció okozta gazdasági-környezeti-társadalmi tendenciáknak, mint a szélsőséges anyagi helyzetben lévők. Mindemellett a középosztály egy dinamikusan fejlődő és alakuló társadalmi csoport, a szegénység csökkenése mellett egyre szélesebb réteg kerül viszonylagos anyagi stabilitásba, és engedhet meg magának nagyobb fogyasztást, nagyobb költségeket. Gazdasági súlyuk mellett eltagadhatatlan kulturális és politikai szereppel is rendelkeznek, és meghatározó

szereplői a globális viszonyok alakulásának – mellőzöttségük a szakmai párbeszédből ezáltal hiányossága az egyenlőtlenséggel foglalkozó szcénának.

A jövőben a középosztály helyzetének vizsgálatát folytatni szükséges. Jelen tanulmányban igyekeztem az elméleti megközelítések széleskörű bemutatására, a jelenleg is zajló multikrízis hatásainak felmérésére, az előre látható változások hatásának megbecslésére. Változatos szakmai szempontrendszer alapján törekedtem a kérdéskör ismertetésére, a jövőben pedig a felsorakoztatott elméleti tényezők gyakorlatban betöltött hatásainak vizsgálatára is sort kerítetek. A helyzet nehézségét adja, hogy a jelenleg zajló válságos időszakról még csak korlátozott mennyiségű adat áll rendelkezésre, és különösen nehéz a megfelelő mennyiségű és minőségű információ összegyűjtése azokból a régiókból, amelyek a globális középosztály alakulása szempontjából a leginkább meghatározóak – a közepesen fejlett, nagy népességű afrikai és ázsiai országokból. Ennek ellenére azonban a további kutatás feltétlen szükséges – noha a jelenleg zajló háborúk, a klímaváltozás, és a gazdasági lassulás még „előttünk van”, a koronavírus járvány hatásai már kimutathatóak, mérhetőek, és egyre szélesebb körben megismerhetőek.

Szakirodalmi jegyzék

- Abhdel-Kalek, G. (2010): Growth, Economic Policies and Employment Linkages in Mediterranean Countries. International Labour Organization, Employment Policy Department.
- Almeida, M. – De Souza, J. M. – Correia, A. – Schneider, D. (2023): Post-Covid-19 Digital Nomadism: Beyond Work from (Almost) Anywhere.
- Atkinson, A. B. (2015): Inequality: What Can Be Done? Harvard University Press, Cambridge
- Banerjee, A. – Duflo, E. (2008): What Is Middle Class About The Middle Classes Around The World?. Journal of Economic Perspectives, pp. 3-28.
- Banerjee, A. V. – Duflo, E. (2019): Good Economics for Hard Times. PublicAffairs, New York
- Birdshall, N. (2015): Does the Rise of the Middle Class Lock in Good Government in the Developing World?. European Journal of Development Research.
- Crawley, H. – Garba, F. – Nyamnjoh, F. (2022): Migration and (In)Equality in the Global South: Intersections, Contestations and Possibilities: Editorial Introduction. Zanj: The Journal of Critical Global South Studies, pp. 1-13.
- Dabla-Norris, E. – Kochhar, K. – Suphaphiphat, N. – Ricka, F. – Tsounta, E. (2015): Causes and Consequences of Income Inequality: A Global Persepctive:. IMF Staff Discussion Note.
- Darvas, Z. (2021): The unequal inequality impact of the COVID-19 pandemic. Bruegel.
- Desai, R. M. – Kharas, H. (2017): Is A Growing Middle Class Good For The Poor?. Global Economy and Development.
- Doepke, M. – Zilibotti, F. (2005): Social Class and The Spirit of Capitalism. Journal of the European Economic Association, 3(3), pp. 516-524.
- Easterly, W. (2001): The Middle Class Consensus and Economic Development. Journal of Economic Growth, 6(4), pp. 317-335.
- Európai Tanács (2024): Európai Tanács. <https://www.consilium.europa.eu/hu/infographics/ukrainian-grain-exports-explained/> (letöltve: 2024. április 12.)
- Federal Register (2024): Federal Register Vol. 89, No.11. Office of the Federal Register, National Archives and Records Administration.

- Fengler, W. – Kharas, H. – Caballero, J. (2022): Brookings. [\https://www.brookings.edu/articles/asias-tipping-point-in-the-consumer-class/ (letöltve: 2024. április 20.)
- Ferreira, F. H. G. – Messina, J. – Rigolini, J. – López-Calva, L. – Lugo, M. A. – Vakis, R. (2013): Economic Mobility and the Rise of the Latin American Middle Class. The World Bank., Washington DC.
- Ford, M. (2015): Rise of the Robots - Technology and the Threat of a Jobless Future. Basic Books, New York.
- Galasso, V. (2020): COVID: Not a Great Equalizer. CESifo Economic Studies, pp. 1-17.
- Gill, I. S. – Kharas, H. (2007): An East Asian renaissance : ideas for economic growth. World Bank Group.
- Graham, C. – Pettinato, S. – Birdsall, N. (2000): Stuck in the Tunnel: Is Globalization Muddling the Middle Class. LIS Working papers.
- Haugen, D. M. – Musser, S. (2010): The Middle Class. Greenhaven Publishing LLC., New York
- ILO (2021): ILO Monitor: Covid-19 and the world of work. Eighth edition,
- IMF (2023): Cost of Living Crisis. <https://www.imf.org/external/pubs/ft/ar/2023/in-focus/cost-of-living-crisis/> (letöltve: 2024. április 4.)
- Kharas, H. (2017): The Unprecedented Expansion of The Global Middle Class: An Update. Global Economy and Development .
- Kharas, H. (2023): The Rise of the Global Middle Class: How the Search for the Good Life Can Change the World. Brookings Institution Press, Washington DC.
- Kharas, H. – Gertz, G. (2010): The New Global Middle Class: A Cross-Over from West to East. In: China's Emerging Middle Class: Beyond Economic Transformation. Brookings Institution Press, Washington DC.
- Kochhar, R. (2015): A Global Middle Class Is More Promise than Reality: From 2001 to 2011, Nearly 700 Million Step Out of Poverty, but Most Only Barely. Pew Research Center.
- Kochhar, R. (2021): The Pandemic Stalls Growth in the Global Middle Class, Pushes Poverty Up Sharply. Pew Research Center.
- Kochhar, R. – Sechopoulos, S. (2022): How the American middle class has changed in the past five decades. <https://www.pewresearch.org/short-reads/2022/04/20/how-the->

[american-middle-class-has-changed-in-the-past-five-decades/](#) (letöltve: 2024. április 8.)

- Kuznets, S. (1955): Economic Growth and Income Inequality. The American Economic Review, Issue 45.
- Lakner, C. – Milanovic, B. (2016): Global Income Distribution: From the Fall of the Berlin Wall to the Great Recession. The World Bank Economic Review, pp. 203-232.
- Lamb, W. F. – Pathak, M. (2023): Global emissions trends. In: Emission Gap Report 2023: Broken Record - Temperatures hit new highs, yet world fails to cut emissions (again). Nairobi. pp. 3-8.
- McCann, G. – Matenga, C. (2021): COVID-19 and Global Inequality. In: COVID-19 in the Global South. Bristol University Press, Bristol, pp. 161-172.
- Milanovic, B. (2020): The World is Becoming More Equal: Even as Globalisation Hurts Middle Class Westerners. Foreign Affairs.
- Murphy, K. M. – Shleifer, A. – Vishny, R. (1989): Income Distribution, Market Size, and Industrialization. The Quarterly Journal of Economics, 3(104), pp. 537-564.
- OECD (2022): Society at a Glance: Asia/Pacific 2022. OECD Publishing, Párizs.
- Pew Global Attitudes (2009): The Global Middle Class: Views on Democracy, Religion, Values, and Life Satisfaction in Emerging Nations. Pew Global Attitudes Project.
- Pew Research Center (2015): The American Middle Class Is Losing Ground: No Longer The Majority And Falling Behind Financially.
- Piketty, T. (2013): Le capital au XXIe siècle. Éditions du Seuil, Párizs.
- Piketty, T. (2022): A Brief History of Equality. Cornwall: TJ Books Ltd.
- Plening, R. – de Haan, J. – Sturm, J.-E. (2022): The "Forgotten" Middle Class: An Analysis of The Effects of Globalisation. The World Economy, pp. 76-110.
- Pressman, S. (2007): The Decline of the Middle Class: An International Perspective. Journal of Economic Issues, pp. 181-200.
- Ravallion, M. (2009): The Developing World's Bulging (But Vulnerable) "Middle Class". World Development, 4(38), pp. 445-454.
- Roseman Norfleet, J. R. – Izvorski, I. – Singer, D. – Torre, I. (2023): Europe and Central Asia Economic Update, Spring 2023: Weak Growth, High Inflation, and a Cost-of-Living Crisis. The World Bank.
<https://openknowledge.worldbank.org/entities/publication/9b01cf36-cdbe-425a-b5cb-40527fe4bacb> (letöltve: 2024. április 17.)

- Stiglitz, J. E. (2012): The Price of Inequality. New York: W.W. Norton – Company Inc..
- Streeck, W., 2016. How Will Capitalism End? Essays on a Failing System. Verso, New York.
- UN DESA (2024): World Economic Situation and Prospects 2024. United Nations.
- United Nations (2023): Growing Middle Class and Import Substitution. African Dialogue Series.
- United Nations (2023): United Nations Department of Economic and Social Affairs. <https://sdgs.un.org/goals/goal10> (letöltve: 2024. április 19.)
- van Blerk, H. (2018): African Lions: Who are Africa's rising middle class?, Ipsos Views.
- Wheary, J. (2009): The Global Middle Class Is Here: Now What?. World Policy Journal, pp. 75-83.
- World Bank (2023): World Development Report 2023: Migrants, Refugees and Societies. The World Bank, Washington DC.
- World Bank (2024): 2023 in Nine Charts: A Growing Inequality. <https://www.worldbank.org/en/news/feature/2023/12/18/2023-in-nine-charts-a-growing-inequality> (letöltve: 2024. április 9.)
- World Bank (2024): Poverty and Inequality Platform. <https://pip.worldbank.org/home> (letöltve: 2024. április 3.)
- Yonzan, N. – Mahler, D. G. – Lakner, C. (2023): Poverty is back to pre-COVID levels globally, but not for low-income countries. <https://blogs.worldbank.org/en/opendata/poverty-back-pre-covid-levels-globally-not-low-income-countries> (letöltve: 2024. április 10.)